

ΜΕΛΕΤΗ-ΚΡΙΤΙΚΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ "ΑΚΑΔΗΜ. ΟΜΙΛΟΥ,"

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τὸ περιοδικό μας.—Καθηγητοῦ Π. ΔΟΡΕΝΤΖΑΤΟΥ: Ἑρμηνεία στὸς στίχους 961-970 τοῦ Διάντα τοῦ Σοφοκλή.—ΚΩΣΤΑ ΠΑΥΛΙΑΝ: Ἡ Ἐπιστημολογία τοῦ Αἰμίλου Meyerson.—ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Οἱ νεοελληνικὲς ἐπιγραφές.—ΝΙΚΟΣ ΚΥΡΗΝΟΣ: Κώστας Παρορίτης.—Γ.ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ: Κριτικὴ («Ἡ ἀληθινὴ ἀπολογία τοῦ Σωκράτη», «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κ. Κρυστάλλη»).—Μία ἔρευνα: Ποιοὶ δρόμοι ἀνοίγονται μπροστὰ μας.—Σχόλια.—Ἐκδόσεις («Ἀτομικὴ ψυχολογία»).—Ἡ κίνησις τοῦ Ὁμίλου μας.—Νέα βιβλία.—Περιοδικά.

ΑΘΗΝΑ ΧΡΟΝΟΣ Α΄
ΦΛΕΒΑΡΗΣ 1932

1

ΜΕΛΕΤΗ-ΚΡΙΤΙΚΗ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

Πρώτα εκείνο που πέφτει αμέσως στα μάτια κάθε παληού γνώριμου του 'Ομίλου είναι πώς με νέο τίτλο εμφανίζεται το περιοδικό ΜΕΛΕΤΗ - ΚΡΙΤΙΚΗ. Τοῦτο δὲν εἶναι καθόλου ἄσχετο οὔτε μὲ τὰ γεγονότα που συμβῆκαν μέσα στὸν 'Όμιλο, οὔτε μὲ τὸ σκοπὸ πὺ ἐπιδιώκομε. 'Απ' τὶς ἀρχὲς τοῦ 1930 βάζονται οἱ βάσεις μιᾶς νέας ἐργασίας μέσα στὸ σύλλογό μας. 'Ο σκοπὸς του μένει πάντοτε ὁ ἴδιος ὁ παλιός: 'Επιδίωξη τῆς ἐπιστημονικῆς μόρφωσης τῶν μελῶν του, μὰ ἀλλάζει ὁ τρόπος ἐπίτευξης τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. 'Η μόρφωση θὰ γίνεταί πιὰ μὲ τὴ δ η μ ο τ ι κ ῆ γλῶσσα, που εἶναι ἡ μόνη ἐθνικὴ. Πὺς ἐργάζεται ὁ 'Όμιλος; 'Απὸ τὸ ἕνα μέρος δίνει σειρά διαλέξεων ἐ ξ ω τ ε ρ ι κ ῶ ν πάνω στὴν Φιλοσοφία, τὴν Φιλολογία καὶ Λογοτεχνία, τὴν Κοινωνιολογία. Σκοπεῖ εἶτσι μὲ τὶς διαλέξεις αὐτὲς νὰ κατατοπίσῃ τοὺς φοιτητὲς σ' ἄλλες τὶς τάσεις τῆς σύγχρονης πνευματικῆς κίνησης. 'Επίσης κάνει ταχτικὰ ἐκδρομὲς ἐπιστημονικὲς στὰ διάφορα μέρη τοῦ ὑπάρχον μνημεῖα εἴτε τοῦ ἀρχαίου εἴτε τοῦ Μεσαιωνικοῦ εἴτε τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ μας. 'Απὸ τ' ἄλλο μέρος ἐργασία ἐ σ ω τ ε ρ ι κ ῆ ἀπ' τὰ μέλη τοῦ 'Όμιλου. Συγκεντρώσεις ὅπου γίνεται ἀνάπτυξη ἐπιστημονικῶν θεμάτων ἀπὸ φοιτητὲς κι' ἐπακολουθεῖ συζήτηση. Συγκεντρώσεις μεγαλύτερες ἀπ' ἄλλους τοὺς φοιτητὲς τῆς σχολῆς μας ὅπου συζητοῦνται ὠρισμένα θέματα ὑπὸ τὴν διεύθυνση τῶν καθηγητῶν μας. Σύγχρονα ἔχουν σχηματισθεῖ μέσα στὸν 'Όμιλο κ ὠ μ ῶ λ ο ι εἰδικότεροι μορφωτικοί, ἕνας φιλολογικός, στὸν ὅποιο θὰ ἐρμηνευθῆ ἡ «'Αλκηστις» τοῦ Εὐριπίδου κι' ἕνας φιλοσοφικός, στὸν ὅποιο θὰ γίνονται ὁμιλίες πάνω στοὺς διάφορους φιλοσόφους, ἰδιαίτερα τοὺς νεώτερους καὶ θὰ ἀκολουθῆ συζήτηση. 'Όμως ἄλλη αὐτὴ ἡ ἐργασία ἀπ' τὴν ἴδια τῆς τῆ φύση δὲν μπορεῖ, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχῃ μεγάλη καὶ μόνιμη ἐπίδραση στοὺς φοιτητὲς. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπιδιώκει τὸ μνημεῖό μας περιοδικό. 'Ερχεται σὰν κορύφωμα νὰ ποῦμε τῆς ἄλλης ἐργασίας. 'Η δουλειά μας μέσα σ' αὐτὸ θὰ εἶναι ἀρνητικὴ καὶ θετικὴ μαζί (Κριτικὴ), θετικὴ καὶ δημιουργικὴ (Μελέτη). Μ' αὐτὸ οἱ φοιτητὲς ἔχῃ μόνον θὰ παίρουν μιὰ θέση ἀπέναντι στὰ διάφορα ἐπιστημονικὰ ζητήματα (Κριτικὴ), μὰ θὰ εἶναι καὶ δημιουργικοί, βέβαια σ τ ὀ μ ῆ τ ρ ο τ ῶ ν δ υ ν ἄ μ ε ῶ ν τ ο υ ς. Τὸ φύλλο δὲν θὰ ἔχῃ στενὰ ἐπιστημονικὸ χαρακτήρα, ἄλλως τε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἐλάχιστα θὰ μπορούσαν νὰ προσφέρουν οἱ φοιτητὲς, μὰ θὰ εἶναι πλατύτερα ἐπιστημονικό. Κάθε μελέτη ἢ κριτικὴ που θὰ εἶναι καλογραμμμένη καὶ σύμφωνη μὲ τὸ σκοπὸ τοῦ 'Όμιλου καὶ τὸν προοδευτικὸ χαρακτήρα τοῦ περιοδικοῦ εὐχάριστα θὰ δημοσιεύεται.

Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς μας. 'Όποιος σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ αἰσθάνεται μέσα του τὴν ἀνησυχία, ὅποιος αἰσθάνεται τὴ δίψα τῆς μόρφωσης ἐλπίζομε πὺς δὲ θὰ μείνῃ ἀδιάφορος μπροστὰ στὴν προσπάθεια αὐτὴ, που ἡ ἐπιτυχία τῆς θὰ ἐξερτηθῆ ἔχῃ ἀπὸ μᾶς, μὰ ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς τῆς σχολῆς μας.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΤΟΥΣ ΣΤΙΧΟΥΣ 961-970 ΤΟΥ ΑΙΑΝΤΑ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ

Σ όλους τους κλάδους της φιλολογικής επιστήμης παρουσιάζονται όλοένα και νέα ζητήματα: το ίδιο και στην έρμηνεία και ίσως στην έρμηνεία περισσότερα. γιατί εκτός των άλλων, όσο και να ξεκαθάρισαν με τη σοφία τους οι παλαιότεροι φιλόλογοι τα αρχαία κείμενα και την έρμηνεία τους, από τότε που βγήκε στη μέση η γλωσσολογία, έχουμε μιάν άλλη προοπτική και μιάν άλλη μέθοδο για την έρμηνεία και για να εξετάσουμε τα έρμηνευτικά προβλήματα και να τα λύσουμε.

Για κακή μας τύχη ακόμη και σήμερα είναι πολύ λίγαι οι φιλόλογοι που στην έργασία τους την έρμηνευτική είναι σε θέση να πάρουν για βοήθειά τους τα φώτα της γλωσσολογίας κι έτσι έχουμε πολλές φορές έρμηνείες, που δεν είναι σωστές και που αφήνουν ε έναν, που τις διαβάσει διψασμένος να μάθαι κάτι που θα τον ήσυχάσει, πολλές άποριες.

Την παρατήρησή μου αυτή μου φαίνεται πως την επικυρώνουν στα γράφω παρακάτω για ένα κομμάτι απ' τον Αϊαντα: είναι οι στίχοι 961—970 και τους αντιγράφω.

Τέκμηρσα. Οί δ' ούν γελώντων κάποιχαι-
|ρόντων 961
κακοίς τοίς τοῦδ'. Ἴσως τοί, κεί βλέποντες

θανόντ' ἄν οἰμώξειαν ἐν χρεῖα δορός.
Οί γάρ κακοί γνώμοισι τάγαθόν χεροῖν
έχοντες οὐκ ἴσασι. πρὶν τις ἐκβάλῃ. 963
Ἐμοὶ πικρὸς τέθνηκεν ἢ κείνοισ γλυκὺς,
αὐτῷ δὲ τερπνός· ὦν γάρ ἤρασθη τυχεῖν
ἐκτῆσαθ' αὐτῷ, θάνατον δὲν περ ἤθελεν.
Τί δῆτα τοῦδ' ἐπεγγελέθην ἄν κατά:
θεοῖς τέθνηκεν οὗτος, οὐ κείνοισιν, οὐ. 970

Τους στίχους 966—973 πολλοί τους αλλάζουν τη θέση κι εξοβελίζουν άλλοι το 969, 970, 973, άλλοι το 966, 969, 970: μερικοί, χωρίς ν' αλλάξουν τη θέση, βγάζουν τρεις στίχους το 966—968 ή 969, 972, 973 ή το 971—973. Ο Nauck εξοβελίζει τους στίχους 966—970 κι ο Radermacher στους στίχους αυτούς βάζει ἀγκύλες και σημειώνει στην έκδοσή

του «ἀντίς τέθνηκεν ἢ, που δε στέκει, θα πρεπε να περιμένη κανείς τέθνηκεν ἢ ἢ τέθνηκε και, ἢ δὲν πάει για κανένα λόγο: όσοι φέρνουν το δημηρικό βούλομαι σόν εμμεναι ἢ ἀπολέσθαι για να δικαιολογήσουν το ἢ, ξεχνούν πως την έννοια έκλογής ή προτίμησης την έχει μέσα του το βούλομαι: μιὰ τέτοια έννοια δὲν έχει μέσα του το ἐμοὶ πικρὸς τέθνηκε. Ἐπειτα ἢ αντίθεση: ἐμοὶ πικρὸς, κείνοισ γλυκὺς, αὐτῷ τερπνὸς τέθνηκεν είναι κρύα κι ὁ τρόπος που εκφράζεται φαίνεται αρκετά ἀδέξιος. Κι ἄν βάλῃ κανείς πως οι στίχοι 966—968 δὲν βρίσκονται σε καμιά συνάφεια με τις λέξεις πούναι παραπάνου, και με το νόημα που ακολουθεί στο 970, θα ὑποχρεωθῇ να ὑποψιαστῇ πως οι στίχοι δὲν είναι γνήσιοι».

Ο Radermacher το μέρος αυτό το μεταφράζει «Σ ἐμένα ὁ θάνατός του κάνει λύπη, όπως στους οχιρούς του χαρά, μὰ (κι αυτό είναι το κυριώτερο) το θάνατον αυτό πόθησε και τον πήρε».

Ἐγὼ μου φαίνεται πως δὲν είναι σωστό να πειράξουμε το κείμενο και το βλέπουμε σὺν εξετάσουμε πὺδ εἶν' το νόημά του.

Και πρώτα πρώτα ὁ σχολιαστής για το στίχο 966 σὺν κώδικα L σημειώνει: **μᾶλλον ἐμοὶ πικρὸς τέθνηκεν ἢπερ ἐκείνοισ γλυκὺς** και στη σημείωση αυτή πρέπει να δώσουμε το νόημα που πρέπει και που έχει ὁ στίχος. Πολύ σωστά το κατάλαβε ὁ σχολιαστής πως έχουμε σύγκριση διαβάζοντας το: **ἐμοὶ πικρὸς τέθνηκεν ἢ κείνοισ γλυκὺς**. Μὰ ἔγ: ὅμοια σύγκριση, ἔπως παραδέχεται ὁ Jebb στην έκδοση του Αϊαντα, με κείνη που γίνεται π. χ. στο Α της Διαδάς 117: **βούλομαι ἐγὼ λαὸν σόν εμμεναι ἢ ἀπολέσθαι**, ἔπου ἔρχονται ε αντίθεση το **σόν εμμεναι και το ἀπολέσθαι=θέλω να σωθῇ και να μὴ χαθῇ**, γιατί ἐκεῖ ἢ έννοια ἢ συγκριτική είναι μέσα στο

βούλομαι, ἔπως ἄλλοῦ έχουμε το **αἰροῦμαι, το δέχομαι και λείπει το μᾶλλον**, γίνεται λοιπὸν χωρίς το **μᾶλλον**.

Ἐδῶ ἀντίθετα είναι το **πικρὸς και το γλυκὺς: ἐμοὶ τέθνηκε πικρὸς ἄλλ' οὐ (κοῦ) γλυκὺς κείνοισ και την αντίθεση την εκφράζει μόνο με το συγκριτικό ἢ χωρίς το μᾶλλον**. Ἐτσι δὲν είναι διόλου ἀνάγκη να γράψουμε, κι αυτό το κάνουν πολλοί, ἢ=ἔπως, γιατί ἢ Τέκμηρσα δὲ θέλει να πῇ πως ὁ θάνατος του Αϊαντα ἦταν γι' αυτή πικρὸς, ἔπως ἦταν εὐχάριστος για τους γυιὸς του Ἄτρεα και για τον Ὀδυσσεά. Ἐπειτα ἀπὸ την ἰδέα **ὅτι θανόντ' ἄν οἰμώξειαν ἐν χρεῖα δορός και ὅτι οἱ κακοὶ γνώμοισι τάγαθόν χεροῖν ἔχοντες οὐκ ἴσασι, πρὶν τις ἐκβάλῃ** ἔρχεται πολὺ φυσική ἢ παρηγοριά, που δίνει ἢ Τέκμηρσα σὺν ἑαυτὸ της λέγοντας: **αὐτῷ τερπνὸς τέθνηκε, ἐμοὶ πικρὸς ἢ κείνοισ γλυκὺς**, μ' ἄλλα λόγια: **με το θάνατό του μόνον τον ἑαυτό του εὐχαρίστησε, ἐμένα μ' ἔλύπησε κι ἢ ἀλήθεια είναι πὺς στους Ἄτρεῖδες ἔκαμε κακό (δὲν ἔκαμε καλό)**.

Μόνον ἔτσι μπορούμε να καταλάβουμε γιατί ὁ Αϊαντας ζώντας του ἦταν για τους Ἄτρεῖδες **ἀγαθὸν ὁ χεροῖν ἔχοντες οὐκ ἤδεσαν**. Στὸ **ἐμοὶ πικρὸς τέθνηκε ἢ κείνοισ γλυκὺς** σύγκριση ὑπεροχής δὲ μπορεί να σταθῇ, γιατί τί θα πῇ: **για λύπη μου περισσότερο παρὰ για χαρά τους πέθανε; μ' ἄλλα λόγια: περισσότερο λυπήθηκα ἐγὼ με το θάνατό του παρὰ ὅσο αὐτοὶ εὐχαριστήθηκαν; ἢ λύπη μου ἦταν μεγαλύτερη ἀπ' τῇ χαρά τους;**

Κι ἔπειτα δὲν πρέπει να ξεχνᾶμε πως ἔταν συγκρίνονται δυὸ ἰδιότητες (ἐπίθετα) τοῦ ἴδιου οὐσιαστικού, ἢ σύγκριση είναι πάντα ἀντιθετική, γιατί τὰ ἐπίθετα που συγκρίνονται είναι ἀπὸ την έννοιά τους ἢ ἀντίθετα (**πικρὸς—γλυκὺς**) ἢ ἑτεροειδή (**σοφὸς—ἀνδρεῖος**). Ὑπεροχὴ λοιπὸν δὲ στέκει, γιατί τότες ἔχουν πολὺ δικιο όσοι εξοβελίζουν το στίχο με τους ἄλλους στίχους πὺ ρχονται στη σειρά.

Ο Σοφοκλῆς στους στίχους αυτούς βάζει στο στόμα της Τέκμηρσας λόγια,

που κάνουν ἓνα εἶδος παρηγορίας, που μόνο γυναῖκα μπορούσε να σκεφτῇ: «**Ἄς γελοῦν ὅσο θέλουν ὁ γυιοὶ τοῦ Ἄτρεα, τώρα που τοὺς ἔλειψε ὁ Αϊαντας θὰ καταλάβουν τί ἔχασαν**. **Ἐτσι την παθαίνουν οἱ κακόγνωμοι: ἔταν ἔχουν ἓνα καλὸ δὲν το ἐκτιμοῦν. Μὰ δὲν ἔχουν δικιο να γελοῦν, γιατί ὁ Αϊαντας ὅ,τι ἔκαμε τό καμε για το κέφι του, ἐμένα ὁ θάνατός του μὸ καμε κακό, μὰ και σὲ κείνοισ δὲν ἔκαμε καλό. Μὲ το θάνατο αὐτό ἔχουν να κάμουν μόνον οἱ θεοί, κι ἄς μὴν το παίρῃ ἀπάνου του ὁ Ὀδυσσεάς. Ὁ θάνατος αὐτός είναι για τοὺς Ἄτρεῖδες ζῆμια και για μένα μεγάλη σφοδρά**».

Ἐτσι λοιπὸν βλέπουμε πως το νόημα ἀπαιτεῖ να πιστέψουμε πως ἔχουμε σύγκριση ἀντιθετική. Βέβαια αὐτῇ θα φαίνονταν καλύτερα, ἄν τὰ ἐπίθετα τὰ χαμε στὸ συγκριτικὸ βαθμὸ, μὰ μὸ φαίνεται πως κι ἔπως είναι στὸ θετικὸ πάλι βρίσκονται ε αντίθεση και φτάνει μόνο του το ἢ να δείξῃ τῇ σύγκριση.

Εἶναι βέβαια κάποια δυσκολία γιατί λείπει το **μᾶλλον**.

Τέτοια ἔλλειψη τοῦ **μᾶλλον** βρίσκει ὁ Schwab (Historische Syntax der griechischen Komparation in der Klassischen Literatur, Würzburg 1893, 94), ἀπὸ ἔλη την κλασική λογοτεχνία μόνο εἶνα παράδειγμα Ἡροδ. 9, 26: **ὄντω ὦν δίκαιον ἢμᾶς ἔχειν τὸ ἔτερον κέρως ἢπερ Ἀθηναίους και λέει: «τὸ ἢπερ λοιπὸν ἔδῶ πρέπει να το πῶμε εὐθετα γραμμῇ ἄλλ' οὐκ**. Κι ἔχουμε ἔδῶ μιὰ ἐξάφραση, που δὲ μπορούμε να τῇ δικαιολογήσουμε ἢ και μιὰ πραγματική ἀνωμαλία, γιατί λείπει παραθετικὸ συγκριτικό. Αὐτὰ λέει ὁ Schwab. Τέτοια ἀνωμαλία μὰ σὲ μικρότερο βαθμὸ, ἀφοῦ δὲ τὰ ἐπίθετα **πικρὸς—γλυκὺς** είναι ἀντίθετα, πρέπει να πῶμε πως παρουσιάζει κι ὁ στίχος 966, που χουμε μπροστά μας.

Κάτι τέτοιο γίνεται και σὺν Ἄνδοκίδῃ 1, 125, ὅταν λέγῃ: **ἢ δὲ τοῦ Ἴσομάχου θυγάτηρ τεθνάναι νομίσασα λυσιτελεῖν ἢ ζῆν ὄρωσα τὰ γινόμενα**. Τὸ παράδειγμα ἀπ' τον Ἄνδοκίδῃ μὸ το

δωκε δ Γ. Γρατσιάτος.

Κι έτσι πιστεύω πως ή αντίθετική σύγκριση μπορούσε να φανή και με τὰ επίθετα θετικού βαθμού, φτάνει να χαν κανένα σύνδεσμο για τή σύγκριση και πως αυτό τὸ πῆραν τὰ επίθετα τοῦ θετικού βαθμοῦ *κατ' ἀναλογία*ν ἀπὸ επίθετα βαλμένα στὸ συγκριτικό. Τὴν ἐρμηνεία πού δίνει ὁ μακαρίτης ὁ Γρ. Βερναρδάκης στὸ Λεξικό του στὴ λέξη ἢ δὲν μπορῶ ἐπεὶτὰ ἀπὸ ὅσα εἶπα, νὰ τὴν παραδεχτῶ, γιατί μου φαίνεται τὸ λιγώτερο ἀθάλακτη. Ὁ Βερναρδάκης λέει: *εἰς ἐμὲ ὁ θάνατος τοῦ ὑπῆρξε πικρὸς ἢ εἰς ἐκείνους γλυκὺς (ἔστιν τοῦτο εἶναι ἀδιάφορον)*· εἰς αὐτὸν ὅμως (ὑπῆρξε) *τερπνὸς (τοῦτο εἶναι τὸ κυριώτατον)*. Παίρνει λοιπὸν ὁ Βερναρδάκης τὸ ἢ γιὰ διαζευτικό· αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό.

Πῶς τὸ καταλαβαίνω ὅλο τὸ κομμάτι θὰ γίνη ὀλοφάνερο, ἂν βάλω τὴ μετάφρα-

σή του στὴ γλώσσα μας καὶ τελειώνω. *«Αὐτοὶ ὄς γελοῦν κι ὄς χαίρωνται με τὰ κακὰ αὐτοῦνοῦ· μὰ ἴσως, κι ἂν ζωντανὸν δὲν τὸν ποθοῦσαν, ἀποθαμένον μποροῦν νὰ τὸν μοιρολογήσουν, ὅταν τοὺς χρειαστῆ στὸν πόλεμο. Γιατὶ οἱ κακόγνωμοι, σὰν ἔχουν τὸ καλὸ στὰ χέρια τοὺς δὲν τὸ καταλαβαίνουν παρὰ ἀφοῦ τὸ χάσουν. Σὲ μένα ὁ θάνατος τοῦ μοῦ καμὲ κακό, μὰ καὶ σὲ κείνους δὲν ἔκαμὲ καλὸ, τὸν ἑαυτοῦ μου μόνον εὐχαρίστησε»* γιατί ὅσα ἐπόθησε νὰ βρῆ τ' ἀπόχησε, θάνατο, πού τὸν ἤθελε. *Καὶ πῶς μπορεῖ γι' αὐτὸν δὰ νὰ γελοῦν; Εἶναι λογαριασμός με τοὺς θεοῦς ὁ θάνατός του, ὄχι με κείνους, ὄχι».*

Ἀθήνα 3-1-32.

ΠΑΝΑΓΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ

H ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ MEYERSON

Θάταν ἀπὸ μέρος μου πολὺ τολμηρὸ νὰ ζητήσω νὰ δώσω μέσα σὲ λιγοστὲς σελίδες καὶ μιά σκιαγραφία ἀκόμη τοῦ ἔργου τοῦ Αἰμ. Meyerson, πού με θαυμαστῆ βαθύτητα κι' ἐπιστημονοῦνη ἀπλώνεται σ' ὅλες τίς χώρες τοῦ ἐπιστητοῦ. Γιατὸ θάμαι πολὺ ἱκανοποιημένος ἂν με τὰ λίγα πού θὰ πῶ γεννήσω τὴν ὄρεξη σ' ὅσους ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ προβλήματα τῆς σημερινῆς ἐπιστημολογίας νὰ πάρουν τὰ ἴδια τὰ συγγράμματα τοῦ Μ. καὶ νὰ τὰ μελετήσουν με προσοχή.

Στὸ σημερινὸ μου ἄρθρο θὰ πῶ λίγα πράγματα γιὰ τὸν Μ. καὶ γιὰ τὴν μέθοδο ἔργασίας του.

Ἄν λοιπὸν πάρουμε γιὰ βάση τὴ μέθοδο ἔργασίας θὰ μπορούσαμε σήμερα νὰ χωρίσουμε σὲ δύο αὐτοὺς πού φιλοσοφοῦν. Ἀπὸ τὴ μιά εἶναι—ὄς τοὺς πούμε ἔτσι— οἱ φιλόσοφοι-ἐπιστήμονες κι ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ ἐπιστήμονες-φιλόσοφοι.

Οἱ πρῶτοι, καὶ πολὺ περισσότεροι, εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀπὸ νωρὴς ἐνοιῶσαν νὰ τοὺς τραβοῦν τὰ γενικὰ προβλήματα τῆς ἀνθρώπινης σκέψης καὶ ἀναζητήσαν στὴ φιλοσοφία μὴν ἀπάντηση πάνω σ' αὐτὰ, μὰ ἀφοῦ προχώρησαν ἀρεκτὰ καὶ ἦρθεν ἡ ὥρα νὰ ποῦν κι' αὐτοὶ τίς δικές τους γνῶμες, ἀλλάξαν ταχτικῆ κι ἐφαξαν στίς ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμες νὰ βροῦν τὰ δεδομένα πού τοὺς χρειάζονταν γιὰ νὰ στηρίξουν τίς φιλοσοφικὲς θεωρίες τους. Ἔτσι—γιὰ νὰ πούμε ἓνα παράδειγμα μέσα στὰ τόσα καὶ τόσα—ὁ Bergson θέλοντας νὰ ἐξετάσῃ τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας στηρίχτηκε στὴν πειραματικὴ ψυχολογία καὶ γιὰ νὰ μελετήσῃ τίς σχέσεις τῆς ψυχῆς με τὸ σῶμα ἐμάζεψε ἀπὸ τῆς Νευρολογία τὰ πειράματα πού γιναν πάνω στίς ἀσασίες, κι ἀφοῦ τὰ μάζεψε κατὰ φερε νὰ βγάλῃ μιά θεωρία δική του γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου, πού τὴ βλέπουμε σήμερα νὰ ἐπικυρώνεται ἀπὸ

τὰ πειράματα τοῦ Γάλλου νευρολόγου Pierre Marie.

Οἱ δεῦτεροι, οἱ ἐπιστήμονες-φιλόσοφοι, ἀκολούθησαν τὸν ἀντίθετο δρόμο. Ἄρχισαν ἀπὸ μὴν ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμη, κατόπιν πῆγαν σ' ἄλλη, κατόπιν σ' ἄλλη! Στὸ τέλος ἐκάθισαν, σκέφτηκαν, ἐπιστηματοποίησαν ὅτι ἔμαθαν, καὶ μὰς παρουσίασαν μὴν εἰκόνα συνολικῆ. Τέτοιοι ἦταν ὁ Αὔγουστος Comte, ὁ Ἐρ. Poincaré, ὁ Mach. Τέτοιοι εἶναι καὶ σήμερα ὁ Schlick στὴ Γερμανία καὶ ὁ Freud στὴ Βιέννη.

Ἴσως ὅμως νὰ μὴν εἶναι ὑπερβολὴ ἂν πῶ πὼς κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἔζησε τόσο κοντὰ στὸ ἐπιστημονικὸ πείραμα ὅπως ὁ Meyerson. Ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴ Ρωσικὴ Πολωνία, ὅπου γεννήθηκε τὸ 1859 πῆγε χημικὸς στὸ ἐργαστήριον τοῦ Bunsen τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ φυσικοῦ, πού ναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν ἠλεκτρικὴ στήλη πού φέρνει τὸ ὄνομά του. Ὅστερα νέος ἀκόμη ἐγκαταστάθηκε τελεωτικὰ στὴ Γαλλία καὶ ἐκεῖ ἐξακολούθησε τίς σπουδές του. Τὸν ἀπασχολοῦσε τὸ πρόβλημα πὼς ἐργάζεται ἡ ἀνθρώπινη σκέψη ἀπὸ τὴ στιγμή πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν παρατήρηση καὶ τὸ πείραμα ὡς τὴ στιγμή πού ὀλοένα ἀπὸ γενίκεψη σὲ γενίκεψη φτάνει στὴ φιλοσοφικὴ κοσμοθεωρία. Καταλάβαινε ὅτι γιὰ νὰ τὸ λύσῃ, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ πὼς σκέφτηκε κάθε φιλόσοφος, κάθε πρωτόπορος ἐπιστήμονας κάθε ἐφευρέτης. Ἀπὸ τὴ Χημεία λοιπὸν καὶ τίς Φυσικὲς ἐπιστῆμες πῆγε στὴν ἱστορία τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ ἐκεῖ ἀπλώθηκε στὴν ἱστορία τῆς σκέψης, σὲ κάθε τῆς ἐκδήλωση, φιλοσοφία, τέχνη, φιλολογία, ψυχολογία, κοινωνιολογία καὶ δίκαιο. Προσπάθεια βέβαια προσωπὴ μόνον σὲ διάνοιες πολὺ μεγάλες καὶ πολὺ πλατείες. Μὰ κι ὁ Μ. ἀπιερῶθηκε σ' αὐτὴν τόσο ἐπιμονα καὶ τόσο ἀπερίσπαστα, πού ὅταν κάποτε τοῦ πρότρεφαν τὴν καθηγητικὴ ἐδρα ἀρνήθηκε νὰ τὴν δεχτῆ (πόσο παράξενον θὰ φαινόταν αὐτὸ στὴν Ἑλλάδα!) γιὰ νὰ μείνῃ συγκεντρωμένος στίς μελέτες του. Ἡ πολυμαθεία του ἦταν κίβλας περίφημη ἐδῶ καὶ 35 ἢ 40 χρό-

νια στὸ Quartier Latin στὸ Παρίσι. Σήμερα εἶναι ἴσως ὁ πολυμαθέστερος σοφὸς στὴν Εὐρώπη. Χαρακτηριστικὸ εἶναι κάποιον ἀνέκδοτο πού δημοσιεύτηκε στὸ «Χρόνος» τοῦ Παρισιῶν ὅπου πάνω σὲ μιά συζήτηση ἀποδείχτηκε ἀνίκητος καὶ σὸ Διεθνὲς ἀκόμα δίκαιο. Φτάνει κανεὶς νὰ διαβάσῃ λίγες σελίδες ἀπὸ ὅποιονδήποτε βιβλίον του γιὰ νὰ καταλάβῃ πόσο ἡ σκέψη του εἶναι καθολικῆ. Εἶναι τὸ μέγαλό του, τὸ ἀναμφισβήτητο πλεονέκτημα, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγαλό του μειονέκτημα. Πὼς νὰ πλησιάζῃ κανεὶς εὐκολα μὴ σκέψη πού παίρνει τὰ δεδομένα τῆς ἀπὸ κάθε λογῆς πνευματικῆ ἐκδήλωση περασμένη καὶ ταυρινῆ; Ἀναγκαστικὰ τὰ βιβλία του θὰ τὰ διαβάξῃ ἓνα περιορισμένο ἐπιστημονικὸ κοινόν. Αὐτὸ δὲν ἐμπόδισε τὴ φήμη του νὰ ἀπλωθῇ στὴν Εὐρώπη καὶ μόνον ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα μένει ὀλοτελα ἴσως ἀγνωστος.

Τὸ πρῶτο του βιβλίον «Ταυτότητα καὶ Πραγματικότητα» ἐκδόθηκε στὰ 1907. Τὸ δεῦτερον, ὅπου ἐξετάζει πλατύτερα τὴν Ἑξηγήσῃ στίς Ἐπιστῆμες, τὸ 1921. Καὶ τὰ δύο—τὸ πρῶτον πὸ πολὺ—παρουσιάστηκαν σὲ μὴν ἐποχῆ πού ἡ θετικὴ ἀποψη τοῦ Comte καὶ τοῦ Ernst Mach εἶχε πέρασῃ πολλή. Εἶναι γνωστὸ πὼς καὶ οἱ δύο ὑποστήριζαν ὅτι σκοπὸς τῆς ἐπιστῆμης εἶναι μόνον νὰ περιγράψῃ τὰ φαινόμενα κι' ὄχι νὰ τὰ ἐξηγήσῃ. Περιόριζαν ἔτσι τὴν ἐπιστῆμη μόνον στὴν ἀναζήτηση νόμων καὶ ὑποστήριζαν ὅτι ἡ ἐννοια τῆς αἰτίας εἶναι τὸ πὸ πολὺ ἡ ἴδια ἢ ἐννοια τῆς διαδοχῆς.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη ἀπαντώντας ὁ Μ. ἀνοίξε τὴν ἱστορία τῆς παγκόσμιας σκέψης καὶ μὰς παρουσίασε τὸν κάθε σοφὸ πὼς ἐργάστηκε, τὸν κάθε ἐφευρέτη πὼς ἀνακάλυψε, τὸν κάθε φιλόσοφον πὼς ἐπιστηματοποίησε. Καὶ βγαίνει ἀπὸ τὴ συγκριτικὴν αὐτὴν ἀντιπαράθεση, πὼς ὄλοι τους, μὰ ὄλοι χωρὶς ἐξαίρεση, θεληματικὰ ἢ καὶ ἀθελα, κινήθησαν ἓνα σκοπὸ πολὺ πλατύτερον καὶ πολὺ τολμηρότερον. Νὰ ἐξηγηθῶσιν τὰ γύρω φαινόμενα νὰ βροῦν τὸ γιατί τὸ κρυμμένο μέσα τους, κι ἂν εἶταν ἀμάλιστα δυνατὸ, νὰ ξε-

σκεπάζουν το "Άγνωστο. 'Ακολούθησαν πλήθος δρόμους. Ένας είναι ο άτομικές θεωρίες, άλλος οι θεωρίες που εξηγούν τα φαινόμενα με ουσίες πρωταρχικές ή δευτερεύουσες, ή με ρευστά άβαρη, όπως το φλογιστικό, το θερμικό, το ηλεκτρικό και άλλα. Άλλοι, σε ύστερότερες εποχές, για να δώσουν μίαν ύστεροτέρω μορφή στα συμπεράσματά τους, τα αποκρυστάλλωσαν στην αρχή της διατήρησης της ενέργειας συνδυασμένη με την αρχή της ενότητας της ύλης. Άλλοι πάλι, λιγώτερο τολμηροί, σταμάτησαν στη σκοπιμότητα ή κατάφυγαν στις δυναμικές και ενεργητικές εξηγήσεις. Και όμως όλοι αυτοί, χωρίς να τα καταλαβαίνουν, ακολούθησαν τον ίδιο δρόμο και δε μπορούν παρά μόνον αυτόν ν' ακολουθούν: το δρόμο της επιστημονικής αιτιότητας. Γιατί όπως ή αιτιότητα, από λειτουργική ανάγκη, παίρνει, από το φαινόμενο που κυλά, τα σταθερά του στοιχεία για να μάς δώσει την αφηρημένη του έννοια, έτσι κι' η νόηση, αφήνοντας το ποικίλο και διατηρώντας το μόνιμο, μάς οδηγεί από το σύνθετο στο απλό, από αυτό σε άλλο απλούστερο, ως που έτσι ανεβαίνοντας να πλησιάζουμε ολοένα στην έννοια.

"Αν την εφτάναμε θα αποτελούσαμε κάτι ανάλογο με την Παρμενίδειο Σφαίρα: Θα κατορθώναμε δηλαδή να αναγάγουμε έπαγωγικά τα φαινόμενα όλα σε ένα αίτιο πρωταρχικό (π. χ. τον αϊθέρα ή το διάστημα) με τρόπο τέτοιο που να μπορούμε κατόπιν, ξεκινώντας από αυτό, να στρέψουμε παραγωγικά στο κάθε επί μέρους γεγονός.

Αδύνατο όμως να την φτάσουμε. Θάλεγε κανείς πως ή πραγματικότητα αντιστέκεται στην προσπάθειά μας να την υποτάξουμε σε ένα σχέδιο ορθολογιστικό. Ίσα με ένα σημείο φαίνεται σαν να υποτάσσεται, μα ξαφνικά βλέπουμε να ορθώνεται ένας απροσπέλαστος τοίχος, κατόπιν άλλος κι' ύστερα πάλιν άλλος. Είμαι τα άνορθολογιστικά στοιχεία (les irrationnels), για τα οποία θα μιλήσουμε ιδιαίτερα σ' άλλο φύλλο. Ο Meyerson τα καθορίζει ένα

ένα σε κάθε επιστήμη και δείχνει πως μερικώς τουλάχιστον από αυτά ή κατάρριψη δε μπορεί να γίνη παρά μόνο με τη δημιουργία καινούργιων. Έτσι παρουσιάζεται ή νόηση οα να μη μπορεί ποτέ να φτάση το ιδεώδες της και οα να μη μπορεί ποτέ να πάψη να το κυνηγά. Το τρέξιμο της 'Επιστήμης για να συλλάβη το Είναι φαίνεται άθεράπευτα αιώνιο.

Τα δυο έργα του Meyerson που προαναφέραμε προκάλεσαν μιάν δικαιολογημένη προσοχή, όχι τόσο γιατί είναι καινούργιες οι ιδέες του, αλλά γιατί είναι καινούργιος ο τρόπος με τον οποίον τις υποστηρίζει, τρόπος που αποσαφήνιζε τη συγκατάθεση. Μπορεί να υπάρξη κίνηση χωρίς κινήσι; Έτσι δεν υπάρχει και σκέψη δίχως κάτι που να σκέπτεται και επιστήμη χωρίς κάποιον που να την εξασκεί. Η θετική σχολή εκύτταξε την επιστήμη και ξέχασε τον επιστήμονα: ή αξία του Meyerson είναι ότι δε θέλησε να όριση τί κάμνει ή επιστήμη παρά μόνο όρίζοντας τί κάμνει ο επιστήμονας όταν βρίσκη, όταν εφευρίσκη και όταν συστηματοποιή. Και τί κάμνει; 'Ανάγει το άνόμοιο στο όμοιο με την έλπίδα να φτάση στο "Ένα. Και το ανάγει άσυνείδητα και άναπόφευχτα γιατί ή αναγωγή αυτή είναι νόμος που διέπει τη λειτουργία της σκέψης πάντα και παντού, τόσο που δεν υπάρχει καν σκέψη δίχως τέτοια αναγωγή.

Ο Μ. θέλοντας να δώσει στα συμπεράσματά του όλοτέλα άμερόληπτο χαρακτήρα σταμάτησε την έρευνά του στο τέλος του περασμένου αιώνα. Η κριτική βρήκε ένα πρόχειρο πάτημα: Πως να πιστέψουμε πως ο σφοδρός εργάζεται και σήμερα όπως και άλλοτε; Ο Comte μήπως δε μάς έχει πει από καιρό πως και ή επιστήμη αλλάζει χαρακτήρα και αποφεύγει: πια να κάμνη μεταφυσική; Έχτος απ' αυτό συνέθηκε τότε (1924) ένας από τους κορυφαίους Γάλλους φιλόσοφους ο Brunschvicg να υποστηρίξη σ' ένα βιβλίο του¹ ότι ή έννοια της αιτιότητας είναι σήμερα κατ' ουσίαν διαφορετική.

1. L'expérience humaine et la Causalité Physique (Alcan. 1924).

Ο Meyerson τότε καταπίνεται με την τελευταία μορφή που πήραν οι φυσικές επιστήμες με τη Σχετικότητα του 'Αϊνστάιν και εκδίδει την Deduction Relativiste (Η παραγωγή σύμφωνα με τη θεωρία της Σχετικότητας), όπου εξετάζει την θεωρίαν αυτή οα μιάν φάση της Φυσικής σε μίαν ώρισμένη στιγμή της επιστημονικής εξέλιξης. Κατά τον Meyerson λοιπόν, ανεξάρτητα από το τι θα δείξουν στο μέλλον τα πειράματα, ανεξάρτητα από κάθε ένδεχομένη άνατροπή της, ή θεωρία της Σχετικότητας, όπως και κάθε άλλη, ένοποιεί ένα κύκλο φαινομένων παραμερίζοντας, τι ποικίλο βρισκόταν μέσα τους και κρατώντας, τι σταθερό μπόρεσε να βρη.

Όταν ο 'Αϊνστάιν διάβασε το βιβλίο αυτό — μάς λέει τώρα κάποιος μαθητής του Meyerson — εξήγησε περνώοντας από το Παρίσι να τον επισκεφθη και του είπε: «Ώστε λοιπόν ο δαίμονας αυτός της εξήγησης που είχα παρατηρήσει στον Καρτέσιο και σε τóσους άλλους και που μου είχε φανεί τόσο παράξενος με βαστα και μένα; Νά κάτι που ούτε από μακρυσά δεν υποπετεύθηκα "Ε! λοιπόν εδιάβασα το βιβλίο σας και όμολογώ πως έπειστήκα».

Αυτά συνέβηκαν το 1926. Μετά 3 χρόνια ο 'Αϊνστάιν επέτυχε μιάν καινούργια τελειοποίηση της θεωρίας του:

"Ίσαμε τότε μέσα στη θεωρία της Γε-

1. A. Metz: Une nouvelle philosophie des sciences. Σ. 179 [Alcan 1928].

νικευμένης Σχετικότητας ένα χάσμα έχωρίζε τα φαινόμενα της έλξης από τα ήλεκτρικά. Τώρα (1929), με την καινούργια θεωρία του 'Ενοποιημένου πεδίου, ο 'Αϊνστάιν προσπαθεί να το εξαφανίση Σ' ένα του άρθρο που δημοσιεύτηκε στους Τάιμς του Λονδίνου² μάς εξηγεί ότι για να το καταφέρει ή σκέψη του έπηρε τον ίδιο δρόμο που πήραν κι' άλλοι του προκάτοχοι, το δρόμο που έσυνειδητοποίησε ο Meyerson. Και συμπεραίνει: «Ο Meyerson στις λαμπρές του μελέτες πάνω στη θεωρία της γνώσης όρθά συγκρίνει τη διανοητική στάση του θεωρητικού της σχετικότητας με τη στάση του Καρτεσίου και του Hegel».

Η όμολογία αυτή του κορυφαίου μαθηματικού της εποχής μας, δίνει στην κεντρική θέση του Meyerson, στην έννοια δηλαδή της άνθρωπίνης σκέψης, ένα κύρος ξεχωριστό. Καταλαβαίνουμε καλύτερα τώρα γιατί ο Meyerson επικαλείται τη σκέψη του Pascal: «Όλη ή σειρά των ανθρώπων σ' έλο το διάστημα τóσων αίωνων πρέπει να θεωρηθη σαν ο ίδιος άνθρωπος που εξακολουθεί να ζή και να μαθαίγη αδιάκοπα».

Από το έρχόμενο θα αρχίσουμε μιάν κάπως λεπτομερέστερη περιγραφή της επιστημολογίας του Meyerson.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΥΛΙΑΝΣ

2. Φύλλο 4ης και 5ης Φεβρ. 1929 Βλέπε επίσης La theorie du champ unificateur de M. Einstein. Revue Philosophique. Nov.-Dec. 1929.

ΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Φροντισμένα κ' επιστημονικά ή 'Ακαδημία του Βερολίνου έβγαλε τις αρχαίες έλληνικές επιγραφές έτσι που να μπορούμε ν' ανατρέξουμε στους σχετικούς τόμους για να τις μελετήσουμε και να τις χρησιμοποιήσουμε στις ιστορικές ή άλλου είδους εργασίες μας. Μα τις νέες έλληνικές επιγραφές τις συγκυρινές μας κανέναν δεν ανέλαβε να τις εκδόσει. Κι

έμως έχουν μεγάλη σημασία για τη μελέτη της σύγχρονης ζωής και της νοοτροπίας του Ρωμιού. Χίλια μύρια ψυχολογικά ζητήματα μπορεί με τη μελέτη των επιγραφών αυτών, εύκολα να ξεδιαλυθούν, να φωτιστούν, σκοτεινές πλευρές της σκέψης μας και της πνευματικής μας κατάντιας, να βρεθεί ως ποιο βαθμό κοινωνικής ανάπτυξης βρισκόμαστε και να

χακτηριστική σίγουρα ως ένα σημείο το πώς δουλεύει το ρωμέικο μυαλό.

Ίσως θα φανεί παράδοξος ο Ίσχυρισμός και σάν κάπως παράλογος. Μά αν κοιτάξουμε βαθύτερα και πλησιάζουμε με λιγότερη προκατάληψη το πράμα, θα ξαφνιαστούμε για τὰ σοβαρά πορίσματα που βγαίνουν από μιὰ τέτοια μελέτη.

Οι νεοελληνικές επιγραφές είναι το ίδιο πλούσιες σε περιεχόμενο και έχταση όπως και οι αρχαίες: επιτύμβιες, οδηγητικές, αναθηματικές. «Δημόσια γράμματα» μόνο δε βρίσκονται ως επιγραφές: έχουμε όμως τον ανυπολόγιστο θησαυρό που αποτελούν οι ρεκλάμες και οι ταπέλλες των μαγαζιών, που μπορούν με τή... σοφία και τή δύναμή τους να αντιξυριάσουν στην αξία τ' αρχαία «δημόσια γράμματα» — άγκυλά και τὰ σημερινά τυπωμένα δημόσια γράμματα (=έπίσημα έγγραφα) στην... τρισχαριτωμένη γλώσσα που είναι χαχαροζυμωμένα καθόλου δέν υστερούν από τις νεοελληνικές επιγραφές σε ανακολούθια και άχαμνοσύνη. Μὲ αυτά όμως θά άρχοληθεί ή μελλοντική **νεοελληνική... παιτυρολογία**.

Έχοντας μπροστά μου τὸν τεράστιο όγκο τῶν νεοελληνικῶν επιγραφῶν δὲ ξέρω ἀπὸ πού νάρχισω, τί νά πρωτοπῶ και τί νάφήσω πίσω. Καθεμιά έχει τήν αξία και τήν ιδιαίτερη σημασία της, μά και συντείνει στην έξαγωγή τῶν γενικωτέρων συμπερασμάτων. Όλες είναι σπουδαίες, αξιόλογες, χρήσιμες. Αυτό θά δείχτει φῶς φανερό μόνο ἀπὸ τή συλλογή και περιμάζεψή τους, ἀπὸ τήν επιστημονική κατάταξη και τή φροντισμένη έκδοσή τους. Οι μερικές χιλιάδες επιγραφές που έχω ὁ ίδιος αντιγράψει είναι ἐλάχιστες σχετικά με τὸ πλῆθος ὅλικο που μπορεί νά μάς δώσει ή νεοελληνική επιγραφική. Πιστεύω όμως πῶς οι λίγες που έχω πιό κάτω και που προσπαθῶ ὅσο μου είναι μπορετό νά τις... ἐρμηδέψω, θά πείσουν κάθε «επιστημονικῶς» σκεπτόμενο για τήν ανάγκη τῆς περισυλλογῆς και διαφύλαξης τῶν επιγραφῶν μας που είναι μνημεια χαρακτηριστικά του πολιτισμοῦ μας:

1. ΜΗ ΠΤΥΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΓΗ.

Γραμμένη με ὠρτία χρυσά γράμματα

πάνω σε μαύρο χαρτόνι. Κρέμεται στους τοίχους πολλῶν καφετειῶν και ἐστιατορίων τῆς Ἀθήνας. Θέλει νά πει πῶς δέν πρέπει νά φτύνουμε στο πάτωμα. Δείχνει πῶς οι νεοελληνες δταν τρώνε ή παίρνουν τὸ βαρύγλυκό τους συνηθίζουν νά ζωγραφίζουν τὸ πάτωμα με τὰ ζωογόνα σάλια τους, μά και πῶς κείνος που τήν έγγραφε έχει διαστρεβλωμένο τὸ φωνητικό («ΚΑΤΑ ΓΗ») και ὀρθογραφικό (ΠΤΥΕΤΑΙ) σύστημά του. Δείγμα κατώτερου ζωικού και νοητικού ἐπίπεδου.

2. ΠΕΡΑΣΤΕ ΝΑ ΠΑΡΕΤΕ ΤΟ ΑΠΟ ΔΙΑΛΥΣΙΣ ΕΩΣ.

3. ΕΠΟΦΕΛΗΘΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΥΚΕΡΙΑΣ ΠΟΛΟΥΝΤΑΙ ΕΝΔΥΜΑΤΑ ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ...

4. ΛΟΓΩ ΟΤΙ ΜΑΣ ΒΓΑΖΟΥΝ ΠΛΟΥΤΩΝ ΤΑ ΕΚΛΕΚΤΑ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΑ ΕΙΣ ΜΕΓΑΛΟΝ ΕΚΠΕΣΜΟΝ

Και οι τρεις είναι ρεκλάμες καταστημάτων. Η 2. από τήν ὁδόν Ἐρμού γραμμένη με κόκκινο μολύβι σε μεγάλο άσπρο χαρτί, ή 3. από τήν ὁδόν Σταδίου ζωγραφισμένη σε ὠραία ξύλινη ταπέλλα και ή 4. από τήν ὁδόν Αἰόλου τυπωμένη με μεγάλα γράμματα σε κόκκινο χαρτί. Κοί τρεις προσπαθοῦν νά μάς πουν νάγοράσουμε τήν πραγματία μας ἀπὸ τὰ καταστήματα αυτά που θά πωλοῦν βέβαια φτηνά, σε «τιμές ευκαιρίας», γιατί τὸ ένα κατάστημα διαλύεται. τὸ άλλο τούς κάνουν έξωση, και τὸ τρίτο γι' άγνωστο λόγο φτηνοπουλάει. (Μονάχα κουτοί βέβαια μπορούν νά πιστέψουν τέτοια παραμύθια. Ἰσα-ἴσα ἐδῶ είναι που γδέρνεται ὁ κοσμάκης: στα «διαλυόμενα» καταστήματα.) Ὡστόσο αυτά τὰ λένε έτσι μπερδεμένα που χρειάζεται «Δήλιος κολυμβητής» (2., 4.) ή βλέποντας (3.).

Γιὰ κείνους που τὰ γράψανε κι αυτούς που τὰ διαβάσουν πάει περίπατο ή γραμματική και τὸ συνταχτικό, ή ὀρθογραφία και ή λογική. Και ἐπειδὴ ή ἀνορθογραφία και άσυνητάξια αὐτή είναι κανόνας σχεδόν στις νεοελληνικές επιγραφές φτάνουμε στο συμπέρασμα πῶς ή κείνοι που διδάχτηκαν αυτά τὰ πράματα είναι στραβόξυλα και ξεροκέφαλα ή ἐκείνοι που τούς

τὰ δίδαξαν είναι άνίκανοι δασκάλοι ή αὐτὰ τὰ πράματα δὲ μαθαίνονται ὀπῶς διδάσκονται, γιατί είναι κακοχώνευτα, άχρηστα (τὰ πῖότερα τουλάχιστο) και δέν ανταποκρίνονται στις σημερινές πνευματικές και κοινωνικές ανάγκες. "Ο,τι και νά συμβαίνει ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ είναι λυπηρό για τὸ νεοελληνικόν πολιτισμό. Ἀκόμα μαθαίνουμε πῶς δέν είναι μόνο πνευματική ή φτώχεια που δέρνει τὸ Ρωμῖό μά και ἔμπορική και γενικώτερα ὀλική.

5. ΔΕΝΟΝΤΑΙ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑΣ

Χρυσά γράμματα σε μαύρο τζάμι. Θέλει νά πει πῶς: δένονται βιβλία «πολυτελῶς», με πολυτέλεια κι ὄχι πῶς δένονται «πολυτελή» βιβλία, βιβλία άξίας. Κι ἔμως αὐτὸ φαίνεται νά λείει. Παρεξήγηση.

Και ένας βιβλιοπώλης δὲ ξέρει γραμματική και συνταχτικό — κι ἄς παιδεύεται νύχτα μέρα με τὰ βιβλία — και γράφει στο ξώφυλλο του τιμοκατάλογοῦ του:

6. ΝΕΟΣ ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΒΛΙΩΝ 1931 ΠΕΡΙΕΧΟΝ 600 ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΡΓΑ ΑΡΙΣΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΗΤΟΙ 50.000 ΤΟΜΟΙ... ΜΕ ΕΚΠΤΩΣΙΝ 50%...

Ἡ «Τιμοκατάλογος... περιέχου... 50.000 τόμοι»!! Τὸ εὐχάριστο είναι πῶς τούς «τόμοι» αὐτούς τούς έγγραφαν «ἄριστοι συγγραφείς», μά τὸ εὐχαριστότερο είναι σίγουρα πῶς πουλιένται στη μισή τους αξία. Συμπεράσματα: α) γραμματική άσάθεια και σύγχυση, β) οικονομική μιζέρια, γ) ὁ Ρωμῖός δέν άγοράζει βιβλία για νά διαβάσει, μά ή δὲ διαβάξει καθόλου — εὐλογημένη μακαριότητα — ή, διαφωτίζουμε ἔμετες οι σύγχρονοι τούς μεταγενέστερους ἐρευνητές, για νά διαβάσει δανίζεται βιβλία ἀπὸ άλλους, ὁπότε ή ξεχνάει νά τὰ γυρίσει πίσω ή τὰ γυρίζει άγνώριστα ἀπὸ τήν κακομεταχείρηση. Κακοριζικιές...

7. ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΝΤΕ ΕΠΙΠΛΑ ΠΡΟΣ ΠΡΑΙΣΗΝ.

Ταπέλλα σε ειδικό μαγαζι όπου παραινούν οι φτωχοί για ένα κομμάτι ψωμί δ,τι έχουν και δέν έχουν μέσα στο

σπίτι τους. Θέλει νά πει «αναλαμβάνομεν τήν πώλησιν ἐπιπλῶν» ή «αναλαμβάνεται ή πώλησις ἐπιπλῶν». Αὐτὸς ἔμως συνηθισμένος που παίρνει (στο μυαλό του ἴσον «αναλαμβάνει») ἐπιπλά ἔγραψε τὸ ἔξαισμα «αναλαμβάνοντες». Παραινῶση και φριχτή διαπίστωση τῆς λαϊκῆς φτώχειας.

Νά και μιὰ που βρισκόταν γραμμένη στο τζάμι ἐνός αυτοκινήτου λεωφορείου. Καμαρώστε τήν:

8. Ἀπαγορευτ. Αὐστριῶς: παρά τῆς Ἀστυνομίας τῶ ἀνέρχεσθε Και κατέρχεσθε ἐν Κινήσει. Τὸ Πῦεν Καπνίζειν και Ἀσματα νά μη ὀμηλείτε τὸ Ὀδηγοῦ Τιμῆ Εἰσιτηρίῳ ὄραχ. 2,50 Λεῦκα 1,50 Μιτὰ Μεσονύκτιον 4. Γερμανικὰ 3,50 Παιδιὰ ἄνω τῶν 4ῶν ἐτῶν Πλήρῶνον. Στάσις ὀρισμένεζ. Θέσεις Καθιμ. 14. Ἀριθμὸς 5467 Αὐτοκινήτου»

Ἐξηγοῦμε λίγες λέξεις: Ἀπαγορευτ. = απαγορεύεται. Μιτὰ = μετὰ. Μεσονύκτιον = μεσονύκτιον. Καθιμ. = καθημένων. Σημάδια τῆς στίξης ὀπου τὸ καπνίζει βάζει. Σπέρνει ένα σωρό κεφαλαία χωρὶς λόγο και τέσσερα ἀπαρέμματα που τὰ τρία είναι νά τὰ κλαῖς ὀπως τὰ κατάντησε. Εὐκόλα ἀπὸ τὰ ἀπαρέμματα πηδάει στα οὐσιαστικά («ἄσματα» ἀντι «ἄδειν») ή στην ἀναλυμένη ἔγκλιση («νά μη ὀμηλείτε» ἀντι «ἀπαγορεύεται τὸ ὀμυλεῖν»). Ἡ ὀρθογραφία πάει και δὴ στο διάβολο. Ἀπαράμιλλο ἔμως είναι ἐκείνο τὸ «Αριθμὸς 5467 Αὐτοκινήτου» με τὸ πρωτόστερὸ του σχήμα. Πορίσματα θετε; Μαθαίνουμε πῶς ή αστυνομία κανονίζει τήν τροχαία κίνηση, πότε αρχίζουν νά πληρώνουν τὰ παιδιὰ εἰσιτήριο στα μέσα συγκοινωνίας, ὀτι ἀνεθοκατεβαίνουν οι Ρωμῖοι στα αὐτοκίνητα, τράμ κτρ. δταν

1. Οι νεοελληνικές επιγραφές δὲ γράφονται μόνο με κεφαλαία γράμματα ὀπως οι αρχαίες, μά και με μικρά. Ὄταν γράφονται με μικρά ἔχουν τόνους και πνεύματα — που καλύτερα νά μην είχαν με τὸ θαλάσσωμα που τούς κάνουν.

αυτά βρίσκονται σε κίνηση, ότι καπνίζουν, φτύνουν (αδιόρθωτοι πάντα), τραγουδούν μέσα σ' αυτά κ' έμποδίζουν με τις κουβέντες τους τον οδηγό.

Η πιο κάτω είναι γνωστοποίηση σε ένα λουτρό για «Τους κ. κ. πελάτες» κολημένη στο κάθε καμαράκι λουτρού.

9. «Παρακαλούνται οι κ. κ. Πελάται **δπως** μετά το λουτρόν των να τραβώσι την άλυσίδα της όπτης προς εκκένωσιν του λουτήρος... Όφείλουσι... δπως εις τους διαδρόμους να είναι ένδεδυμένοι... Όφείλουσι... δπως να μη γίνεται κατάχρησις ύδατος λόγω λειψιδρίας. Η ύπηρεσία αμοιβεται...»

Τό ίδιο πνευματικό ξεχαρβάλωμα, ή ίδια συγχισμένη σδαροφάνεια και άξιοθρήνητη κατάντια. Πολλές κοινωνικές μας μιξέριες και άρρώστιες διαπιστώνονται και μέσα σαυτήν την έπιγραφή. Η παράθεσή τους πολύ θα μας ξεμάκρανι.

Είναι ανάγκη όμως να ρίξουμε μά ματιά και στις έπαρχίες έπου ή ίδια λυπηρή κατάσταση βασιλεύει καθώς φαίνεται από τις παρακάτω έπιγραφές:

10. «Όστις αναλαμβάνει να ίσοπεδώσῃ τὸ οικόπεδον τούτο, δίδεται εις αὐτὸν ἐπὶ ἔτη δωρεάν διὰ κέντρον».

Ταπελίτσα γραμμένη με κιωλία πάνω σε μαύρο σανίδι και στημένη στον έξοχικό δρόμο μιας έπαρχιακής πόλης μπροστά από ένα χέροσ βρωμερό χαμήλωμα γής που ή ιδιοχτήτης τό βάζτισε «οικόπεδο». Στο όρθογραφικό μέρος είναι σωστό «παρ' έλπίδα» και παρά τό γενικό... κανόνα της άνορθογραφίας. Μά ή συνταχτική του μορφή είναι κακορίζικη. Γιατί «δοτις αναλαμβάνει... δίδεται εις αὐτόν...» δέν είναι έλληνικά μά αλαμπουρνέζικα. Τέτοια μαρμαζέτια μονάχα ένα γλωσσικό αίστημα διαστρεβλωμένο μπορεί να τ' σκαρώσει και μόνο ένα κοινό δμοια κακομορφωμένο μπορεί νανεχτεί να στολίζουν τους δρόμους μαργαριτάρια τέτοια.

II. «Κυριον

Ίωάννην Αποστ. Κοκκόταν
Μαθητήν Φιλολογίας.

Πανεπιστήμιον Καποδιστρείου.
ΕΙΣ 'Αθηνας».

Διεύθυνση γραμμένη στο φάκελλο μιας έπιστολής σταλμένης από έπαρχία. Φιγουράριζε για μέρες πολλές σενα κουτι για ανακοινώσεις του έδω Πανεπιστημίου. Κάθε σχόλιο περιττεύει.

Αυτές, νομίζω, οι λίγες έπιγραφές φτάνουν για να δείξουν τη ζωτική σημασία των νεοελληνικών έπιγραφών. Είναι ύλικό πολύτιμο για τη μελέτη της κοινωνικής ζωής και του πολιτισμού του νεοέλληνα, του πνευματικού του βίου και της ψυχρόσυνθεσής του. Η ψυχολογία, ή κοινωνιολογία, ή γλωσσολογία πολλά έχουν να ναντήσουν απ' αυτές. Ανάγκη λοιπόν να μαζευτούν, να καταταχτούν και να τυπωθούν σε τόμους πολλούς δπως οι αρχαίες έλληνικές έπιγραφές. Μά οι σοφοί της Ακαδημίας του Βερολίνου καταπισμένοι με τις αρχαίες έπιγραφές, δέν έχουν καιρό να προσέξουν ούτε μπορούν να κατανοήσουν την τεράστια σημασία των νεοελληνικών έπιγραφών. Γι αυτό μδλη την έπίγνωση της σδαρότητας που άπαιτεί ή διαχείριση τέτοιοι σπουδαίου ζητήματος ρίχνουμε αὐτήν την, άλλόκοτη ίσως για τους έπιπέδαιους, γνώμη: ή **Ακαδημία 'Αθηνών** κοντά στα τόσα άλλα σοβαρά πράματα που ανάλαβε να φέρε «εις πέρας», **πρέπει νανάλαβει και την έκδοση των νεοελληνικών έπιγραφών.** Είναι κρίμα να χάνονται τόσο αξιόλογα προϊόντα του νεοελληνικού πολιτισμού σκορπισμένα και άζήτητα!

Και τό ξαναλέω: πρέπει ή 'Ακαδημία 'Αθηνών να φροντίσει να βγάλει τις νεοελληνικές έπιγραφές σε πέντε, δέκα, είκοσι τόμ.ΟΙ κύστερα να τους πάει εκεί που «θένονται βιβλία πολυτελείας» για να ντύσει τό πολύτιμο έργο καλά, ώστε ναποτελέσει «κτῆμα έσαι» και να είναι δείγμα έξοχα χαρακτηριστικό της νεοελληνικής έπιστήμης.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΞΗΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

Τώρα και λίγο καιρό είναι μια ομάδα λογοτέχνες, που θέλοντας να λευτερώσουν τό είδος τους από την πολύ κενόλογη πιά ρήτρα της άφηλης Τέχνης, της «Τέχνης για την Τέχνη», εξέφρασαν άφορισμούς πολύ πιο έπικίνδυνους κ' έφτασαν σε άποτελέσματα πολύ διάφορα απ' όσα έπεδίωκαν. Η πολύ όρθή αρχή από την όποιαν ξεκίνησαν, πώς δηλαδή — στην έποχή του λεπτολόγου ύπολογισμού, πής σκοπιμότητας και της μηχανικής αντίληψως για καθετι που συγχρωτίζεται με τη ζωή του μεταπολεμικού ανθρώπου — ή παθητική ιδιότητα της τέχνης, με την πολύ άμφίβολη διακοσμητική, ψυχαγωγική, μπουρούσαμε να πούμε, μονάχα ιδιότητά της, έρχεται σε ζωηρή σύγκρουση με τις αντίληψεις της σημερινής ζωής, ή αρχή αὐτή έπηρασαμένη από διάφορες κοσμοθεωρίες και συστήματα κοινωνικά και φιλοσοφικά άντιμαχόμενα, ώδήγησε σε ύπερβολές και παρεκτροπές στο πεδίο της τέχνης. Μας δόθηκε ωστόσο ή εύκαιρία ν' απολαύσουμε τη νέαν αντίληψη της όποιασδήποτε σκοπιμότητας της τέχνης, σε ζητήματα πολιτικά, κοινωνικά, φιλοσοφικά, όσες φορές ή διήκουσα αρχή δέν ήταν, ή τουλάχιστο δέν φαίνονταν πώς ήταν, τό κύριο μέλημα του καλλιτέχνη, σε τρόπο που τό λογοτέχνημα να καταντήσει έπιφυλλίδα μονόπλευρης πολιτικής, φιλοσοφικής ή κοινωνικής προπαγάντας, παρά μονάχα άπόμνε άπλά τό φόντο, ή καλλιτεχνική σκηνογραφία της πολύμερης δράσης του έργου.

Έκει όμως που παρανοήθηκε ελοκληρωτικά, ως έπί τό πλειστον, ή νέα αὐτή αντίληψη, είνε όπου ή κατεύθυνση της σκοπιμότητας της τέχνης είχε χροιά κοινωνική. Σε άλλα ζητήματα, φιλοσοφικά, ψυχολογικά, θα χρειάζονταν ίσως κάποια ειδικότητα περισσότερο έπισταμένη από μέρος του λογοτέχνη. Τά τελευταία όμως παγκόσμια πολιτικά γεγονότα ήσαν καθολικού ως έπί τό πολύ ένδιαφέροντος και

οι αδιάκοπες κοινωνικές και οικονομολογικές αναστατώσεις ήταν βέβαιο πώς θ' άπασχολούσαν περισσότερο τους ανθρώπους των γραμμάτων. Τά έξαντλημένα θέματα των ήθογραφικών διηγημάτων, οι έξεζητημένες άκρότητες του Γαλλικού νατουραλισμού και ή χλιαρότης των νεοκλαστικών δέν εύρισκε πιά καμιά απήχηση στην άνήσυχη ίδιουργκрасία του σημερινού κοινού. Τό κοινωνικό μυθιστόρημα και τά διηγήματα με τις νέες ένθρωπιστικές θεωρίες και την ψυχαναλυτική δεξιότητα του συγγραφέα, άρχισαν να κατακτούν δλοένα και περισσότερο έδαφος. Από τό περιθώριο της Ζωής ή Τέχνη μετατοπίζονταν όριστικά με τη νέα κατεύθυνση προς τά έσω.

Η κρισιμότητα όμως του ζητήματος αρχίζει από τότε που ή σκοπιμότητα αὐτή της τέχνης παύει να θεωρείται ως ένα έξωτερικό, έμβόλιμο στοιχείο και έπικρατεί του έσωτερικού συγκροτήματος δλοκλήρου του έργου. Για τη νέαν αὐτή κατάκτηση έγιναν ασφαλώς πολλές έκτοπίσεις σε ζητήματα άποκλειστικά καλλιτεχνικά. Και οι περισσότερες προσπάθειες άπότύχαν με τον τρόπο αὐτό, όπου ή έπαναστατικότητα του περιεχομένου δέν χωρούσε στα πλαίσια της τέχνης κ έμενε άσυμβίβαστη με τη φόρμα την καλλιτεχνική, ως την πούμε έπένδυση των ιδεών αὐτών. «Δέν ύπάρχει αληθινά καλλιτεχνική μορφή που να μη συνοδεύεται και από αληθινό και σπουδαίο περιεχόμενο» είνεπεν ό Παρορίτης. Άλλίως, είναι βέβαιο πώς ένα έργο κρίνεται ανεξάρτητα από πολιτικές και κοινωνικές αντίληψεις ως καλλιτέχνημα, όταν παράλληλα με τη διήκουσα πολιτική ή κοινωνική αρχή, αδιάφορο ποιανού βαθμού έπαναστατικότητας, δλοκληρώνεται και ή καλλιτεχνική άπαίτηση του είδους, άν όχι και της φεισιμένης κριτικής.

Εισηγητής της νέας αὐτής αντίληψως, για την πρόξα ειδικά, στα Νεοελληνικά γράμματα, ήταν ό Κώστας

Παρορίτης, πού πέθανε στις 14 του περασμένου Δεκεμβρίου στο θεραπευτήριο του Εθαγγελισμού, ύστερα από λιγώδη μερην άρρώστεια.

Γεννήθηκε στα 78 σ' ένα χωριό της Σπάρτης στην Αθήνα τελείωσε τὸ γυμνάσιο καὶ πήρε δίπλωμα διδασκαλικὸ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς. Διορίστηκε μὲ τὸ οικογενειακὸ του ὄνομα, Λεωνίδας Σουρέας, σὲ διάφορα Ἑλληνικὰ γυμνάσια, ὡστόσο πήρε ἀργότερα μιὰν ἀπόλυση γιὰ τιμωρία, καθηγητῆς τότε σ' ἓνα γυμνάσιο τῆς Ἀθήνας, ζαιτίας τῶν ἀριστερῶν ὅπως πιστεύτηκε τότες ἰδεῶν του.

Ἐκανε τὴν πρώτη του λογοτεχνικὴ ἐμφάνιση μὲ τὸ «Νουμᾶ» πού τοῦ στάθηκε ἴσα μὲ τὸ τέλος του ὁ πῦρ θερμὸς ὑπερασπιστῆς καὶ συνεργάτης του. Μέσα στὴν ἀνήσυχη ἀτμόσφαιρα τοῦ «Νουμᾶ» ἀποδέχτηκε πρῶτος αὐτὸς μὲ τὸν Ταγκόπουλο, τὸ Χατζόπουλο καὶ τοὺς ἄλλους πρωτοπόρους ἐργάτες τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὅλες τίς προοδευτικὰς ἰδέες τῆς γλώσσας καὶ προπάντων τὸ σοσιαλισμὸ, πού τὴ σφραγίδα τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ἀφήκε ἔκτυπη σ' ὅλα τὰ ἔργα του. Ἀργότερα θέλησε νὰ προχωρήσει ἀκόμη περισσότερο καὶ στὰ τελευταία του διηγήματα ἐφαρμόζει, ἔχει πάντοτε ἐπιτυχῶς, θεωρίες ἀπλουστευμένου Μαρξισμού. Τὸ 1906 τύπωσε τὰ πρῶτα του διηγήματα «Ἀπὸ τῆ Ζωῆ τοῦ δειλινοῦ» καὶ τὸ 1907 δεῦτερον τόμο «Οἱ νεκροὶ τῆς Ζωῆς». Τὸ πρῶτον κοινωνικὸ ρομάντζο του μὲ θέμα τὴ σφουγγαράδικη ζωὴ καὶ τίτλο «Στὸ ἄλμπουρο» βγήκε τὸ 1910, πού ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ξεκαθαρίζει ὀριστικὰ ἢ νέα του κατεύθυνση στὰ γράμματα.

Ἐπακολούθησαν τὰ ἀντιπροσωπευτικώτερα του ἔργα «Τὸ μεγάλο παιδί», ρομάντζο (1916, Β' ἐκδόση 1924), ὁ «Πατέρας», διηγήματα (1921), καὶ κατὰ σειράν τὰ τελευταία του ρομάντζα «Ὁ κόκκινος τράγος» (1924) κ' «Οἱ δύο ὁδοί» (1928). Χώρια ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά, πού παρουσιάστηκαν σὲ τόμους, εἶναι ἐγκατεσπαρμένα σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ (προπάντων στὸ «Νουμᾶ») ἓνα

σωρὸ ἄλλα δημοσιεύματα, διηγήματα καὶ κριτικὲς του.

Πρὶν ἀνασκοπήσουμε τὸν Παρορίτη ξεχωριστὰ ὡς διηγηματογράφον, δημοτικιστὴ καὶ κοινωνικὸ ἀναμορφωτὴ, θάπρεπε νὰ μᾶς ἀπασχολήσει λίγο ἡ κριτικὴ του ἐργασία, στὴν ὁποία διαφαίνεται ἄλλωστε καὶ ὁ διηγηματογράφος καὶ ὁ ἰδεολόγος Παρορίτης, γιὰ νὰ συμπληρώσουμε ἔτσι, κατὰ τὸ δυνατόν, ὅσα γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς λογοτεχνίας ἐσημειώσαμε καὶ παραπάνω.

Πιστεύει καὶ ξεκινᾷ ἀπὸ τούτη τὴν ἀρχή: πὼς ἡ τέχνη εἶναι ἔκφραση ἀκατάβλητης ὁρμῆς γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς καινούργιου κόσμου. Καὶ γιὰ τὴν ολοκλήρωση τοῦ σκοποῦ του αὐτοῦ νομίζει ὅτι τὸ καταλληλότερον θέμα — πού θὰ μπορούσε νὰ παρουσιάσει μὲ ἐπιτυχία, περισσότερη ζωτικὴ κίνηση καὶ ἔκφραση — τὸ παρέχει ἡ ζωὴ τῆς ἐργατικῆς τάξης μὲ τοὺς καθημερινούς ἀγῶνες καὶ συγκρούσεις τῆς. Ἐκ παραλήλου ὁμοῦς ἔχει τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ λογοτέχνης εἰς τὸ ἔργον του δὲν πρέπει μονάχα νὰ ἐκθέσει τὰ κακῶς ἔχοντα, ἢ νὰ πάρει ὡς θέμα ἀπλῶς τὴν ἀμοιβαία ἐκμετάλλευση τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἀλλὰ νὰ ἀνατρέξει εἰς τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ καὶ ὑπεισερχόμενος ὁ ἴδιος στὸ ἔργον του, νὰ διδάξει τὰ μέσα τῆς θεραπείας. Εἶναι πᾶν παραδεδομένο πὼς ὁ τεχνίτης συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ «κάνει πολιτικὴ». Νομίζω ὁμοῦς πὼς δὲ θάπρεπε νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του, ἀπὸ τὰ θέματα καὶ τὰ προβλήματα τὰ εἰδικὰ πού γεννιοῦνται στὸν τόπο του καὶ ν' ἀσχολεῖται διαρκῶς μὲ κοινωνικὰς μονομέρειες. Ἐπάρχουν μαζί μὲ τὸ κοινωνικὸ τόσα ἄλλα θέματα γιὰ ἀνάπτυξη, φιλοσοφικά, ψυχολογικά, μεταφυσικά, αἰσθητικά, πού μποροῦν νὰ ξετυλίγουνται ἀσφαλῶς σ' ἓνα καλλιτεχνικὸν μὲ διάθεση ἀνθρωπιστικὴ. Κ' εἶναι δυνατὸ ἀκόμη στὴν καθημερινὴ ζωὴ τὸ δόγμα τῆς πολιτικῆς οὐδετερότητας νὰ εἶναι καθ' ἑαυτὸ μιὰ οὐτοπία: γιὰτί ἔστω καὶ μὲ ἀντιδραστικὴ ἢ μὲ ἀρνητικὴ ἀκόμη διάθεση θὰ χαρακτηρίζεται ἀσυνείδητα τὸ άτομον μιὰ ὁποιαδήποτε ἐνέργειά του στὴν

κοινωνία. Δὲν ἔπεται ὁμοῦς ἐκ τούτου ὅτι ἓνας τεχνίτης πρέπει νὰ μεταβάλλει ἀναγκαστικὰ τὸ ἔργον του σὲ πολιτικὰ μανιφέστα, γιὰτί τότε ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Τέχνης. Μπορεῖ ἀπλούστατα καὶ ἔχει καθήκον νὰ προτείνει προβλήματα καὶ νὰ προβάλλει ἐρωτήματα, πού πηγάζουν ἀπὸ μιὰ ζωτικὴ ἀντίδραση σ' αὐτὴ τὴν ἰδέαν τῆς ζωῆς. Χωρὶς ὁμοῦς ὁ καλλιτέχνης ὡς ἄλλος ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς νὰ ἀναμυγνύεται προσωπικὰ καὶ νὰ δίνει τὴ λύση σύμφωνα μὲ τίς προδιαγραμμένες προσωπικὲς του πεποιθήσεις, γιὰτί ἄλλο εἶναι Τέχνη καὶ ἄλλο Ζωή. Εἶναι πᾶν βέβαιον ὅτι τὸ δόγμα τῆς φιλολογικῆς οὐδετερότητας, τῆς ἀπροσώπων δηλαδὴ Τέχνης εἶναι σήμερα τὸ πῶν βιώσιμο. Ἐχει τὸ δικαίωμα ἀσφαλῶς ὁ τεχνίτης νὰ προτρέχει τῆς ζωῆς: ἀλλὰ μονάχα στὸ στάδιο τῆς ἔκφρασης, τῆς δημιουργίας, ἐφόσον δηλαδὴ εἶναι ἀκόμη στὴν ἐξελικτὴ τῆς δυναμικῆς ποτὲ ὁμοῦς δὲ θάπρεπε νὰ προδιαγράφει μελλοντικὰς στατικὰς καταστάσεις, οὔτε ὡς ἀποτελέσματα, οὔτε ἀκόμη ὡς λύσεις ἀποριῶν καὶ συγκρούσεων συγχρόνων ἢ μελλοντικῶν, γιὰτί ἔτσι διαλύεται ἄφ' ἑαυτῆς ἡ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, τὴν ὁποίαν ἔχει καθήκον νὰ δημιουργεῖ καὶ νὰ διατηρεῖ μέχρι τέλους ἓνα καλλιτεχνικόν.

Εἰς τὸ ἔργον του ὁ Παρορίτης πέφτει πολὺ συχνὰ σὲ τέτοιου εἶδους φιλολογικὰς (ἅς τίς ὀνομάσουμε) παρεκτροπές, πού δὲ δυσκολεύεται καθόλου, εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς Β' ἐκδόσεως τοῦ «Μεγάλου παιδιοῦ» τὸ εἰδικὰ, νὰ τίς χαρακτηρίσει σὰν τίς σπουδαιότερες ἀρετὰς του. Οἱ ἀκρότητες ὁμοῦς αὐτὲς θὰ φανεῖ ἀμέσως πόσο φυσικὰς καὶ ἐπιταχτικὰς ἀναγκαῖες ἦσαν γιὰ τὸν Παρορίτη τὸν ἴδιον, ἅμα ὑπολογίσουμε τὴ μεγάλη ἀντίδραση πού παρουσίασε πάντοτες ἡ Ἑλληνικὴ Κοινωνία, καὶ ὅχι μονάχα ἡ Ἑλληνικὴ μὰ ἡ καθεμὰ ἰδιαίτερα, στὸν ἀπὸστολον κάθε καινούργιας ἰδέας, κοινωνικῆς, φιλοσοφικῆς, πολιτικῆς, καλλιτεχνικῆς εἴτε ἐπιστημονικῆς. Ἰσως γιαιτοῦ δ' συγγραφέας ἐνόμισε πὼς θάπρεπε νὰ χαρακτηριστὴ καλλιτέρα ὑπερβολικὸς

παρὰ συμβιβαστικὸς σὲ ὠρισμένα ζητήματα, καὶ γιὰ τὸν ἴδιον λόγο ἐτοποθέτησε στὰ ἔργα του μερικὸς τύπους πολὺ ἐξελικτημένους γιὰ τὴν ἀφύσικη ταξικὴ τους διάπλαση.

Οἱ τύποι του, ὅπως μᾶς δόθηκε ἀφορμὴ ν' ἀναφέρουμε εἶναι ξεδιαλεγμένοι ἀπὸ τὸ δρᾶμα τῆς ἰδίας τῆς ζωῆς: τῆς πάλης τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος οἱ ἐκμεταλλευταὶ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο οἱ ἐκμεταλλεζόμενοι. Οἱ πρῶτοι ἔχουν πάντοτε μεγάλη σχέση μὲ τὴν κυβέρνησιν, ὅσες φορές δὲν εἶναι μέλη τῆς. Χτυπώντας ἔτσι μὲ τὸ ἔργον του τὰ πρόσωπα αὐτά, καυτηριάζει ὀλόκληρον τὸ κοινωνικὸν συγχρότημα. Συμβαίνει ὁμοῦς τίς πιότερες φορές οἱ τύποι αὐτοὶ νὰναί παθολογικοί, ἄνθρωποι διεστραμμένης ἠθικῆς φύσης, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ τίς κοινωνικὰς συνθήκες, ὁπότε κατ' ἀνάγκην συγχίζονται πρόσωπα καὶ πράγματα, ἀποτελέσματα κοινωνικῶν καθεστώτων καὶ προσωπικὰς ἐξ ἰδιοσυγκρασίας καθαρὰ ὑποκειμενικὰς παρεκτροπῆς πού μὲ τὸν ὑπερβολικὸν του ζήλον γιὰ τὴν ἰδεολογία του ὁ Παρορίτης θεωρεῖ κακῶς τίς τελευταίας αὐτὲς ὡς συμπτώματα ἐξαρθρωμένου πολιτικοῦ συστήματος. Οἱ δεῦτεροι, οἱ ἐκμεταλλεζόμενοι, εἶναι διάφοροι τύποι ἀπὸ τὴ λαϊκὴ παράταξιν, μὲ πολὺ ἐξυψωμένη ἠθικὴ συνείδηση, ζαιτίας τῆς ἀντίληψης πού ἔχουν γιὰ τὴν κοινωνικὴ τους θέση καὶ ἀποστολὴ, πού καταντᾷ πεποίθησιν, ψύχωση ἀληθινή, ὁπότε τὰ γεγονότα ξεπερνοῦν πολλὰς φορές τὰ ἄτομα καὶ δημιουργεῖται πάλιν φανερὴ ὁμοαρμονία μεταξὺ προσώπων καὶ πραγμάτων. Μιὰ ἀδυναμία τῶν τύπων του, πού φαίνεται νὰ τοῦ ξεφεύγει κάπου-κάπου, δείχνει πῶς ἔντονη τὴ δυσαρμονία αὐτῆ. Στὸ «Μεγάλο παιδί» π. χ. παρουσιάζει κύριον πρόσωπον τοῦ ἔργου, ἄνθρωπον τῆς ἀριστερῆς παράταξης, νὰ ἐκφράζεται μὲ αὐτὸ τὸν ἐντελῶς ἀνέλπιστο τρόπο: «Ἡ Ρίκα ἐρωμένη τοῦ Ζήσης... Μὰ τὴ Ρίκα αὐτὸς τὴν εἶχε φαντασθεῖ σὰν ἓνα αἰθέριον, ἓνα ἰδανικὸν πλάσμα καὶ τώρα νὰ τὴν βλέπει στὰ χέρια ἐνὸς ἐργάτη...»

Τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ τέλος τοῦ ἔργου εἶναι πάντοτε μοιραῖον: Ἡ πρώτη παράταξη βγαίνει νικήτρια καὶ ἐξουδετερώνοντας κάθε ἀντίστασι καταπνίγει τὰ ἰδανικά τῶν ἄλλων, ὀδηγώντας αὐτοὺς ἀναπόφευχτα στὸν ἠθικὸ μαρasmus ἢ τὴν αὐτοχτονία. Ὁ λαὸς στὸ ἔργο τοῦ Παρορίτη εἶναι ὁ ἀνυποψίαστος θεατῆς, τὸ θῆμα πάντοτε εἰς τὴν ὀργανωμένη ἐκμετάλλευσή, πού τοῦ παρασκευάζει ἡ ἰθύνουσα ἀρχή.

Μετὰ τὴν μονόπλευρη αὐτὴ ἀντίληψη, καὶ τὴν ὑπερβολικὴ ἀναδρομὴ στὶς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις, ὁ συγγραφέας μας ἔπεσε στὸ μεγάλο λάθος νὰ παρίδει ὀλοκληρωτικὰ τὴ ζωὴ ὡς αἰσθητικὴ ἀπόλαυση, πού ἀν δὲν εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν μιὰ ἀποψη σπουδαία γιὰ τὴν Τέχνη, δὲν παύει ὅμως διόλου νὰ εἶναι ὑπολογισιμῆ.

Ἄλλὰ ἡ μεγάλη ἀρετὴ τοῦ Παρορίτη, πού στέκει ἀπὸ τὰ λίγα παραδείγματα στὴ Νεοελληνικὴ λογοτεχνία, εἶναι ἡ σιδερένια, ὅπως τὴ χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος, πειθαρχία του κάτω ἀπὸ ἕναν ἀλύγιστο γλωσσικὸ καὶ ἰδεολογικὸ νόμο, πού στάθηκε ὁ ἴδιος πάντοτε γι' αὐτὸν ἀπὸ τὸ πρῶτο του λογοτεχνικὸ ξεφανέρωμα ἴσα μὲ τὸ τελευταῖο του ἔργο: Μιὰν ὁμοιομορφία θαυμαστῆ, πού χαρακτηρίζει τὸν ἀληθινὸ τεχνίτη. Σ' ἐλόκληρο τὸ ἔργο του διαφαίνεται μιὰ λεπτὴ παρατήρηση, πρωτότυπη δημιουργικὴ πνοὴ καὶ πολὺ συχνὰ μιὰ ψυχολογικὴ ἀνάλυση θαυμαστῆ, προτερημάτων πού μπορεῖ νὰ τ' ἀπολαύσει ὁ καθένας μαζωμένα στὸ ἔχτο κεφάλαιο τοῦ «Κόκκινου τράγου». «Διαύγεια ἰδεολογικὴ, αὐτοσυγκράτηση καὶ αὐτοκυριαρχία τῆς καρδιάς καὶ τοῦ νοῦ», ὅπως τ' ὀμολόγησε κι' ὁ ἴδιος.

Ὁ Γαλλικὸς νατουραλισμὸς φαίνεται πὺς δὲν τὸν ἀφήμει ἐντελῶς ἀδιάφορο στὴν τεχνολογία του. Μερικὲς σελίδες ἔχουν ἔχτυπη μέσα τους τὴν ἐπίδρασή του: «Ἐνα κάρρο στεκεται ὀξω ἀπὸ τὴ βαριά σιδερένια ὀξώπορτα τῆς φάμπρικας. Τὸ κάρρο γιομάτο πληγωμένους ξεκινάει, ἐνὼ τὸ αἶμα κυλάει ἀργὰ ἀπὸ τὶς ἀκρες τῆς πόρτας του. Ἀκούγονται μερικὰ βογγητά. Εἶναι οἱ πληγ-

γωμένοι πού τοὺς φορτώσανε ἐκειμέσα μὲ τοὺς σκοτωμένους, γιὰ νὰ τοὺς μεταφέρουνε γλήγορα στὸ νοσοκομεῖο, κι' ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς σὰν παραγίωμα, κοιμένα χέρια, πόδια, κεφάλια, μυαλὰ πεταγμένα, μάτια χυμένα ὀξω, ἕνα φριχτὸ ἀνακάτωμα, μιὰ πηχτὴ κόκκινη λάσπη ἀπὸ αἷματα, σάρκες καὶ χῶματα.» («Μεγάλο παιδί» 17ο κεφάλαιο). Πρὶν ἀκόμη ἡ ἀντιπολεμικὴ λογοτεχνία γίνε τῆς μόδας καὶ χρησιμοποιοῦται ἀπ' ὀλους σχεδὸν τοὺς τελευταίους διηγηματογράφους, ὁ Παρορίτης στὰ ἔργα του ἐκαυτηρίασε τὸν πόλεμο, ὄχι γιὰτὶ ἐπεδίωκε νὰ ξαφνιασῆ, παρὰ μονάχα ἀπὸ αὐτοπεποίθησι. Καὶ γιὰτὶ θέλησε νὰ μείνει πάντα συνεπὴς στὸν ἑαυτὸ του, μακριὰ ἀπὸ τὴν κακότεχνης μιμήσεις καὶ τὶς μεθοδικὲς ἀντιγραφὲς τῶν ξένων, δὲν ἀκολούθησε ποτὲς τὴν τελευταίαν ἀνισόρροπη παραγωγὴ τῆς παρανοημένης μοντέρνας τεχνολογίας. Καὶ μὲ πικρία λέγει κάπου πὺς τώρα τελευταῖα τὸ Νεοελληνικὸ διήγημα, (ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς ἐξαιρέσεις), χωρὶς νὰ πειθαρχεῖ σὲ τίποτε, διαπνέεται ἀπὸ τὸ μικρόψυχο ὑπολογισμὸ τοῦ συμφέροντος καὶ μιὰ μεγάλη πολὺ μεγάλη ἐπιπολαιότητα.

Τὸ λεπτὸ του πνεῦμα τοῦ ὀδωσε νὰ καταλάβει πόσο σημαντικὸ πρᾶμα ἦτανε γιὰ τὸ ἔθνος ἡ πνευματικὴ καὶ γλωσσικὴ του ἀναγέννησι. Στὸ Δημοτικισμὸ ὁ Παρορίτης δίνει πλατειὰ κοινωνικὴ σημασία: «Ὁ Δημοτικισμὸς, λέγει κάπου, σπρωγμένος ἀπὸ τὴν ὀικονομικὴ ἐξέλιξι τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἔπαψε πιά νὰ ἀποτελεῖ ἕνα στενὸ κήρυγμα γλωσσικὸ, γιὰ νὰ μεταβληθῆ σὲ σαματὶ ἀπελευτερωτικὴ ὀλων τῶν κοινωνικῶν μαζῶν, πού μέσα στὸ Δημοτικισμὸ βρήκανε τὸ γλωσσικὸ ὄργανο πού τοὺς χρειαζότανε γιὰ νὰ ξεσκλαθῶν.» Εἶτανε ἀπὸ τοὺς πρῶτους ὀπαδοὺς τοῦ Ψυχάρη καὶ παρᾶμενε ἴσα μὲ τὸ τέλος πιστὸς μαθητῆς του. Ἡ γλώσσα του ὀμαλή, ρέουσα κι' ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ὑπερβολὲς καὶ ἰδιωματισμὸς, θὰ μποροῦσε νὲ χρησιμεῖ ὡς ὑπόδειγμα γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία. Εἶχε κηρυχτεῖ

ἀπὸ μᾶς ἀρχῆς ἀντίμαχος τῆς γλωσσικῆς ἀναρχίας τῆς τελευταίας παραγωγῆς: χαρακτηρίζοντας τὶς ἀθαιρέσεις αὐτῆς, γράφει κάπου, πὺς «μερικοὶ νέοι διηγηματογράφοι κατάντησαν τὴ γλώσσα μας σωστὸ ἀπεριτεχιστὸ οἰκόπεδο».

Ὁ Παρορίτης στάθηκε ἀπὸ τοὺς λίγους ξεχωριστοὺς ἰδεολόγους στὰ Νεοελληνικὰ γράμματα. Συνεπὴς πάντοτε πρὸς τὴν ἰδεολογίαν αὐτὴ, γλωσσικὴ, κοινωνικὴ, καλλιτεχνικὴ, μπορεῖ νὰ ὀδηγήθηκε συ-

χνὰ σὲ ὑπερβολὲς. Ἡ ὀλότητα ὀμως τοῦ ἔργου του, ὀλοκληρώνοντας τὴν προσωπικότητά του, ἀπερίφραστα τὸν δικαιώνει στὴν καλλιτεχνικὴ ἀντίληψη τοῦ ἀναγνώστη, κ' οἱ ξεχωριστοὶ τοῦ ἰδιότητες ὡς ἀνιδιότελου μαχητῆ καὶ λογοτέχνη μὲ κατεύθυνση καὶ διάθεσι δημιουργικὴ, ἀνεπιφύλαχτα τοῦ ἐξασφαλίζουν ἐξαιρετικὴ θέση στὴν ἱστορία τῶν Νεοελληνικῶν γραμμάτων.

Ἄθῆνα 1932

ΝΙΚΟΣ ΚΥΡΗΝΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ: «Ἡ ἀληθινὴ ἀπολογία τοῦ Σωκράτη»

Ὁ Βάρναλης ἐννοεῖ νὰ εἶναι καὶ νὰ μένει τὸ ζεζάνιο τῆς κοινωνίας καὶ τῆς φιλοσοφίας μας, ἕνα πειραχτήριο ἐπίφοβο πού δὲν ἀφίνει κανέναν ἥσυχο, οὔτ' ἀκόμη τοὺς μεγάλους ποιητῆς καὶ φιλοσόφους. Ἔσπερ' ἀπὸ τὸ τηλεφᾶτο του ποιητικὸ ἔργο, τοὺς «Σκλάβους πολιορκημένους», ὀπου μᾶς ὀδωσε, ἀπάνω στὸ κομματιασμένο σολωμικὸ πρότυπο, μὰ ἀπ' τὴν ἀνάποδη ὀψη του παρμένο, ἕνα λυρικό ἔπος μὲ ὄγκρονη κοινωνικὴ ἰδεολογία καὶ μὲ προχωρημένα τεχνικὰ μέσα, ἔναπαρουσιάζεται τώρα μὲ τὸ καινούργιο του βιβλίο μαθητῆς ἀπροσκάλεστος τοῦ Σωκράτη καὶ ἀπολογητῆς ὀψιμος τοῦ δασκάλου. Ἡ νέα ἀφτὴ ἀπολογία, μοναδικὴ στὸ εἶδος τῆς, γιὰτὶ ἔρχεται νὰ ὑποστηρῆ μὴν ὑπόθεσι πού χᾶθηκε γιὰ πάντα πρὶν ἀπὸ αἰῶνες μὲ τὴ γνωστὴ θανατικὴ καταδίκη καὶ ἐκτέλεσι, δὲν ἔχει παρὰ μεταφυσικὴ σημασία, ἀπὸ δὲν ἀποβλέπει φυσικὰ στὴν πραγματικὴν ἀφώωση, μὰ στὴν ἠθικὴν ἀποκατάστασι τοῦ καθηρομένου. Ὁ Βάρναλης, ὄστόσο, ἔχ- πρὸς ὀφθαλμὸς τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς μεταφυσικῆς, προτιμᾶ νὰ φυσιάσει ἐθῶ τὴν τυπικότητα τῶν θεωρητικῶν του πεποιθησεων προκειμένου ν' ἀποκαλύψει τὴν οὐσία μὴς παραξηγημένης ἱστορίας, ὀπως εἶναι ἡ διαδίκασια τοῦ ἐπαναστάτη φιλοσόφου καὶ τὰ σχετικὰ τῆς. «Οἱ τάχατες ἀπολογίες, δικαιολογεῖ στὸν πρόλογό του, πού τοῦ γράφανε φίλοι καὶ μαθητᾶδες, ὀλες εἶναι πλάσματα τῆς φαντασίας τους, μικρόλογες προσπᾶθειες ν' ἀποδείξουν πὺς ὁ Σωκράτης, εἶταν ἀφῶος, ὁ Νόμος εἶτανε δίκαιος καὶ οἱ δίκαστᾶδες νόμοιοι καὶ τίμιοι: Ἄθῆναῖοι.

πού κάνανε... λάθος». Ἀποφασίζει λοιπὸν ὁ ἴδιος νὰ βάλει τὰ πρᾶματα στὴ θέση τους καὶ ἐπιχειρεῖ ν' ἀνασκεῖσαι τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Εὐνοφῶντα καὶ ὀποιον ἄλλον ἀνάλαβε νὰ μεταδώσει ἴσα μὲ τὰ σπερ- νὰ λόγια τοῦ μελλοθάνατου.

Παίρνοντας ὀμως τέτοιαν ἀπόφασιν ὁ Βάρναλης κατάλαβε πρῶτα-πρῶτα πὺς ἡ καλιωμένη τούτη δίκη, πού τὴν ἠθέλε νὰ ξαναγίνει γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφῆρο τῶν ἀνθρώπων τοῦ 1931 καὶ θὰ περνοῦσε ἀπαρᾶτηρητῆ ἀπὸ τὸ κοινὸ μας, ἀν δὲν ἐφφρόντιζε νὰ τὴν ἀνανεῶσει καὶ νὰ τὴ συγχρονίσει, σὲ τρόπο πού νὰ τὴν κάνει ἀντίληπτῆ καὶ ἔλκυστικῆ (δὲν εἶτανε βέβαια τὸ ζήτημα γιὰ τοὺς φοιτητῆς καὶ τοὺς ἀπόφοιτους μονάχα τῆς φιλοσοφίας—ἀφτὸι τὴ μελετοῦνε στὸ πρωτότυπο καὶ δὲν ἔχουνε ἀνάγκη ἀπὸ παρόμοιες δικολαβίες γιὰ νὰ φωτιστοῦνε). Ἐπροσπᾶθησε λοιπὸν, ἀν καὶ χωρὶς τὴν ἀθεια τοῦ συγγραφέα καὶ τῶν κληρονομῶν του, τῶν καθηγητῶν θέλω νὰ πῶ τῆς ἀρχαίας ἔλληνικῆς λογοτεχνίας, νὰ διασκεῖσαι τὸ κείμενο τῶν δυὸ μαθητῶν καὶ ἀπολογητῶν τοῦ φιλοσόφου μὲ τροποποιήσεις, ἐπεξηγήσεις καὶ προσθήκες πού θᾶταν ἱκανὲς νὰ τοῦ στερήσουνε γιὰ πάντα τὸ δικαίωμα νὰ γράφει ἀν ὁ νόμος τῆς πνευματικῆς ἰδιοχτησίας λειτουργοῦσε καὶ μὲ ἀναχρονιστικὴ δύναμη, κατὰ πορειαν ὀπισθοδατικῆ. Κατᾶφθωσεν ἔτσι, χωρὶς ν' ἀλλάξει τὰ πρῶτα, τὰ πλαίσια καὶ τὰ ὑπόλοιπα δεδομένα τῆς ἱστορικῆς δίκης, μὲ λίγες ἀνεπαίσθητες καὶ ὄστόσο ριζικὲς ἀλλαγές, νὰ μᾶς ξανακαινοουργῶσει ἀπροσδόκητα μιὰ φυλλάδα ξεχα-

σμένη από τα χρόνια τα γυμνασιακά και να φωτίσει με λάμψη δυνατή μιάν υπόθεση που έμενε, για τους περισσότερους, σχεδόν μυστηριακή. Η απολογία του Σωκράτη ή καμωμένη από το Βάρναλη είναι έργο μεγάλης τόλμης, αλλά και μεγάλης επιτυχίας. Πήρε ένα θέμα που πέρασε πιά στην ιστορία και στην αιωνιότητα και το αναποδογύρισε με τόν κίνυνο να το γυμνώσει και να γυμνωθεί. Όμως όχι μόνο αυτό δεν έπαθεν ο ίδιος, αλλά μάς εξάφνισε και μάς με τη δεξιοτεχνία και την πρωτοτυπία του που έφτασε στα σύνορα της ανακάλυψης.

Θά βρεθούνε σίγουρα πολλοί που θά διαμαρτυρηθούνε για την πράξη του και θά τή χαρακτηρίσουν ασέβεια. Αλλά τό πρόσωπο του Σωκράτη κι ή διδασκαλία του δεν εδόθησαν σαν προνόμιο σε κανέναν από τους γραμματικούς και τους σχολιαστές των αρχαίων φιλολογικών κειμένων. Ανήκουν σ' όλη την πολιτισμένη ανθρωπότητα και καθένας μπορεί να τους δώσει όποιαν έρμηνεία του άρέσει. "Αν δεν είναι σωστή, θά τήν κρίνουν και θά τήν καταδικάσουν οι αναγνώστες του κατοπινά. κι οι αναγνώστες του Βάρναλη, όσοι τουλάχιστο είναι κατατοπισμένοι κάπως καλύτερα στα ζητήματα της ζωής και της τέχνης, πιστέψω να τόν δικαιώσουνε πέρα για πέρα. "Αλλωστε ή νεωτεριστική άφτη χειρονομία, άν και σχετίζεται με γενικότερες και σπουδαιότερες υπόθεσες, πρέπει να κοιταχτεί κυριώτατα με τό λογοτεχνικό κριτήριο, γιατί απ' τή λογοτεχνία προέρχεται και μέσον άφτης εκφράζεται και στο βασίλειο τουτο επικρατεί περισσότερο επιείκεια, υπάρχει μεγαλύτερη αλεγρία, οι παράβασες και τα παραπτώματα δικάζονται με πιό πολλή ψυχραιμία και προπάντων με λιγώτερο θόρυβο, παρά στην έπιστήμη τή φανατισμένη κάποτε από τήν άμάθειά της. Στο κάτω κάτω, όταν μάς δίνεται ένα έργο να τό κρίνουμε, δεν είναι τρέπετα να τό εξετάζουμε από τις πλεβρές που θέλουμε μεϊς, άλλ' από κείνη που μάς προσφέρνεται τό ίδιο, προς τήν κατέφθυνση που ακολουθεί και με τά μέσα που μεταχειρίζεται. Είμαστε υποχρεωμένοι να τ' ακολουθήσουμε όπου πάει και να βγοΰμε μαζί του στο τέρμα, όπου μόνο θά σταθούμε και και θ' άποφανθούμε, γιατί άλλιως υπάρχουν τόσα μονοπάτια και θά χαθούμ' έξάπαντος — έμεις, όχι άφτό, άφτό έχει τόν οδηγό του.

Ο Βάρναλης, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, προσπαθεί να ζυγώσει τή σωκρατική του απολογία στην ψυχολογία μας, αλλά χωρίς να ξεφύγει από τους άπαραίτητους περιορισμούς που επιβάλλονται από τήν παράδοση της ιστορίας και τήν υποχρέωση του σεβασμού της. Διατηρούνται πάντα οι κατηγοροί, ο "Ανυτος, ο Μέλλης, ο Λύκος, μένον οι ίδιοι αρχαίοι δικαστές, παρουσάζονται οι γνώριμες άθηνάϊκες φυσιογνωμίες,

ο "Αλκιβιάδης, ο Περικλής, ή "Ασπασία, οι σοφιστές, οι στρατηγοί, οι άρχοντες της έποχής, περνούν άδιάκωπ' από μπροστά μας πρόσωπα και φαινόμενα του καιρού με τους όρους της ζωής των, τά συνήθια της κοινωνίας των, τους τρόπους του φερσίματος των και όλες γενικά τις ξεχωριστές κοινωνικές, πολιτικές, καλλιτεχνικές εκδήλωσες που χρωματίζουν τόσο έντονα τή σημαντική εκείνη χρονική περίοδο όπου έζησε κι έδρασε ό μεγαλύτερος ίσως άνθρωπος της γής. "Αστόσο πολλά από τά όνόματα ξαναφάνονται με τή σημεινική τους μορφή, αρκετά απ' τά γεγονότα παίρνουν απόκλιση και τροπή προς τις σύγχρονες έθνικές μας προϋποθέσεις, οι ιδέες προσαρμόζονται προς τις ανάγκες του καιρού μας και του τόπου μας. Μολατάρτα ή διαστάθρωση τούτη δύο εποχών τόσο μακρινών, άντι να τις συγγίσει και να τις σκοτίσει, τις ξεκαθαρίζει και τις διαφωτίζει προβάλλοντας άπάνω στην καθεμά τους ένα φως δανεικό από τήν άλλη. "Ετσι πολλές από τις αρχαίες κατάστασες για να κατανοηθούνε βαθεία πρέπει να παράβληθουν μ' άλλες δικές μας τωρινές και κάποια πάλι ιδανικά που κυκλοφορούνε και ζυμώνονται στίς μέρες μας θά βρεθούνε πρωτοβάσταστα στα χρόνια της άκμης.

Η σύγκριση άλλωστε κι ή αναλογία αναμεταξύ στους παλιούς και τους καινούργιους κατοίκους της ελληνικής γής εφκολύνεται πολύ με τήν άποψη που πήρεν έξαρχής ο συγγραφέας και που του στέκεται οδηγητική σ' όλη του τή χαριτωμένη περιπλάνηση μέσα στο περιθόλι της σωκρατικής διαλεχτικής, Μπροστά στα μάτια του Βάρναλη ξεχωρίζουν όλοφάνερα, από τήν αρχαιότητα ως τά σήμερα, δύο κοινωνικές τάξες αντίθετες, οι εκμεταλλεφτές και χαραιοφάγηδες από τή μία, οι εκμεταλλεδομένοι και δουλεφτάδες απ' τήν άλλη. Οι πρώτοι χαίρονται όλα τά αγαθά της ζωής χάρη στην έξυπνάδα και τή δύναμή τους, οι δεύτεροι ιδροκοπούν μέρα και νύχτα και δεν έχουν ούτε της συντήρησής των τ' αναγκαία, Οι πλούσιοι και λεφτεροι τσεπώνουν μιστούς, ύψώνουν ναούς, κρατάνε μεγαλείο, γιατί πλερώνουν και δουλεύουν και χαμοσέρονται οι άλλοι, οι φτωχοί και σκλάβοι. Κι ή θλιβερή άφτη κατάσταση δεν αλλάζει, γιατί οι άδικημένοι και τυραγισμένοι δεν έχουν ακόμα συναίσθηση ούτε του ξεπεσμού ούτε του προορισμού τους.

Πρέπει να τους τότε φωνάζει στο τέλος της απολογίας του ο Σωκράτης με τήν ύπεροχη κι έμπνευσμένη εκείνη προτροπή, έπισηράγισμα και κορύφωμα της διδασκαλίας και της ιδεολογίας του. Εϊν' ένα κομμάτι όλο παλιό και φλόγα που άντηχεί σαν είδοποιητήριο και πολεμιστήριο μαζί σάλπισμα για τή στρατιά των δούλων και των έργατών. Κι οι Σκύδες που έρχονται σαν κατακλείδα του ένθουσιαστικού κηρύγματος του, δεν είναι

δύσκολο να μάντεφτεί ποιόν όρμητικό και πρωτοπόρο "λαό άπ' τους συγκαιρινούς" μας συμβολίζει τόσο διάφανα.

Αλλά για να κατορθωθεί τό εξαιρετικό αποτέλεσμα τούτου του βιβλίου, χρειαζόταν ο συγγραφέας όχι μόνο να μπει στο νόημα τό παραδεγμένο της όμιλίας μα και να υποκαταστήσει ως ένα μέτρο με τόν έαφτό του τόν αρχαίον όμιλητή. "Ετσι κιόλας έγινε. ο άνθρωπος που μιλάει στο δικαστήριο των "Αθηνάϊων με τέτοιον κέφι και με τόσην ειρωνεία, με τόση άταραξία και με τέτοια κυνικότητα, με γλύκα και με λύσσα μαζί, σε ιδιότροπο κράμα λυρισμού και σαρκασμού, είναι βέβαια ο άντρας της Ξανθίππης, ο δάσκαλος του "Αλκιβιάδη, ο εισηγητής των καινών δαιμονίων, είναι όμως πιό πολύ κι ο ποιητής της «Μάνας του Χριστού», ο διωγμένος καθηγητής, ο άποστάτης και άπάθλητος, ο Βάρναλης ο ίδιος πικαρισμένος και μερακλωμένος, που βρίσκει άφορμή να ρίξει κατάμουτρα στο καθεστώς των άδικητών κι υποκριτών τήν όργή του και τήν περιφρόνησή του. Μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα πως για πρώτη φορά στον τόπο μας — άν εξαιρέσουμε κάποιες επιτυχίες του Παλαμά — ή σάϊρα βρίσκει τό μάστορά της και φτάνει στο σκοπό της. Οι παλιότερες έμμετρες άπόπειρες του Σουρή κι ως ένα σημείο του Λασκαράτου περνούσανε ζώπετσα και δεν αφήνανε σημάδια. έτούτη βαρεί κατακέφαλα, ζεματίζει, σαν καμμένο σίδερο. "Α, είναι φαερό πράμα να έρεθίζεται ένας τεχνίτης και ν' άδράζει στα χέρια του τό άκαταμάχητο όπλο! Μπορεί να φέρει καταστροφές που δε θά τις έφερνε οπτε με τό όλοκληρη διαδήλωση πεινασμένων, γιατί εκείνος θά τους διαλύσει ή αστυνομία, αλλά τό λόγο καμιά βία ανθρώπινη δε θά τόν καταπνίξει.

"Αν τό βιβλίο του Βάρναλη βρίσκεται σε τόσην έπαφή με τήν πραγματικότητα κι έχει

MIX. ΡΟΔΑ: «Η ζωή και τό έργο του Κώστα Κρυστάλλη».

Η διάλεξη που τύπωσε τελεφεταία σε βιβλίο ο κ. Ροδάς είχε γίνει πριν από πέντε χρόνια με τό σκοπό, μου φαίνεται, τή συγκέντρωση χρημάτων για τήν άνέγερση άνδριάντα στον ποιητή, σκοπό που έχει πραγματοποιηθεί πιά από προπέραι, με τή βοήθεια των "Αρτινών, στην "Αρτα, τόν τόπο του θανάτου του Κρυστάλλη. Τό κοινό που συνηθίζει να πηγαίνει και ν' ακούη διαλέξεις, θυσιάζοντας σε μία κάπως κούραστική ασχολία τόν περιπατό του, τό καφενείο τόν ή τόν κινήματογράφο του, δεν υπάρχει άμφισβολία πως θάμεινε έφχαριστημένο από τήν όμιλία του κ. Ροδά. Είχε άλλωστε αρκετά προσόντα για ν' άρέσει έκφραστική γλώσσα, καθαρά νοήματα, κομμάτια γι' άπαγγελία, άνέκδοτα από τή

τέτοιαν άνταπόκριση με τόν τριγύρω του κόσμο, άφτό τό πετυχαίνει με τή βαθεία του ψυχολογική διεύδυση στα προβλήματα του περιβάλλοντος και με τήν κατάλληλη λεχτική του διατύπωση που δεν είναι παρά τό έπακολουθητικά έξελιγμένο αρχικό γνώρισμα μιας καλλιτεχνικής ιδιοσυγκρασίας, ώριμης τώρα και άρτιας. Για να μπόρέσει ο συγγραφέας να εκφράσει τήν πρωτότυπη έμπνευση που τόν έπλημμύριζεν, ένιωσε τήν ανάγκη πως έπρεπε να πρωτοτυπήσει και στη γλώσσα, τόν άγωγό που δίνει τή διεξοδό του υλικού του περιεχομένου. Χωρίς να επιδιώξει τήν κατασκευή νέων γλωσσικών τύπων, έξεζητημένων περιφράσεων και συνθέτων της κακής ώρας, όπως κάνουν τόσο άλλοι έπιπλαστές γλωσσοπλάστες, περισρίστηκε ν' αναζητήσει τις έλλείψεις του και να ικανοποιήσει τις χρεϊες του στην άκένωτη πηγή του δημοτικού λεξιλογίου μας. Κατέβηκε λοιπόν στην αγορά κι άρχισε να μαζέθει με τις χούφτες τό χρυσάφι τό πεταμένο στο δρόμο, τό ανακατωμένο με τή λάσπη, τό περιφρονημένο απ' τους διαβάτες. Κατόρθωσαν έτσι να διαμορφώσει κι άνυψώσει ένα έργο πεζογραφικό που διασκεδάζει με τόν παρδαλό χρωματισμό του και ξεφινιάζει με τή λάμψη του ντυσίματος του, γραφικώτατο και τυφλωτικό, παιγνιδιάρικο και σκανταλιάρικο, κυματιστό και θαυμαστό. Αλλά και τά ζεβγαρώματα των λέξεων τ' άπρόοπτα, οι παραβολές κι οι μεταφορές οι άπαράμοιαστες, οι στοχασμοί κι οι χαρακτηρισμοί οι πρωτοφανέρωτοι, ή άπλοποιημένη φιλοσοφία, ή άχαλίνωτη άνοιχτοστομία, ή επαναστατική διάθεση, ή ιδεολογία της και ή φρασεολογία της, όλα τούτα δίνουν στην «"Αληθινή άπολογία του Σωκράτη» ένα δυνατόν ιδιοπρόσωπο τόνο και μία ρωμαλέα ποιητική. σύνθεση που φέρνει άφτό τό βιβλίο στην πρώτη γραμμή της λογοτεχνικής παραγωγής μας και του έξασφαλίζει θέση, πλάι σ' έργα νεοκλασσικά σαν τόν «Μπρούσο» του "Αλέξανδρου Παλλήκ.

ζωή του βιογραφουμένου. "Ολα τ' άφηγηματικά κατά προτίμηση στοιχεία που αφήνουν έλευθερή τήν προσοχή του ακροατή κι άποφεύγουν να του χαλάσουν τήν ήσυχία μ' έπισκοπήσεις κι εμβαθύνσεις που κάποτε οδηγούν σ' αναμετρήσεις και σ' άπόθαρρύνσεις, όταν κόβεται άπότομα ή συνδετική ισόδυναμία και προβάλλει έπιμηκυντικό διάμεσο, ή άπόσταση. Αλλά τότε δεν άνεβαίνουν οι γνωστικοί στο βήμα για να δρέψουν άνθη ρητορικά.

Ο λόγος όμως που, βγαίνοντας από τό στόμα κι ένεργώντας άνάλογα με τόν τόνο της φωνής, με τή διάθεση της σιγμής, με όρους της άκουστικής και της ψυχολογίας, άνταπνίρεται, επιβάλλεται ή και συναρπάζει, ο ίδιος πάλι αυτός άμα πέσει στο χαρτί αλλά-

ζει άμέσως τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐνεργείας του. Τὰ τυπογραφικὰ στοιχεία εἶναι ἕνα κριτήριο ὀλωσδιόλου ἀλλιώτικο ἀπὸ τ' ἀφτιά τῶν συναγμένων ἀκροατῶν· ἐδῶ πιά ἔχουμε τὸ κείμενο μπροστὰ μὰς καὶ μποροῦμε νὰ τὸ πιάσουμε, νὰ τὸ ξαναδιαβάσουμε, νὰ τὸ ἀναλύσουμε, νὰ τὸ συγκρίνουμε νὰ τὸ τοποθετήσουμε μὲ ὅλη μας τὴν ψυχραιμία καὶ τὴν ἀνεση. Στὸ ζεδιάλεγμα αὐτὸ τὸ τελικὸ λίγα, πολὺ λίγα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς προφορικῆς, ἄς ποῦμε, φιλολογίας διασῶζονται· εἶναι, ἀκριθέστερα, ἔκεινα ποὺ ξεκίνησαν, ἔξαρχῆς, γιὰ τὸν ἐλεγχὸ τοῦ βιβλίου περισσότερο προορισμένα παρὰ γιὰ τὴν πρόχειρη τῆς αἰθουσας δοκιμασία, ἐφκολης καὶ στὴν ἀποδοχῆ καὶ στὴν ἀποδοκιμασία τῆς. Τὸ πλῆθος τῶν ὑπολοιπῶν, ἀφτὰ ποὺ διεκδίκησαν—καὶ πέτυχαν τὰ πιότερα—τὴν πληρωμὴ καὶ τὴν ἀναγνώριση τῆς ὥρας, τὰ χειροκροτήματα καὶ τὰ χειροποιήματα, χωρὶς προετοιμασία κι ἐπιζήτηση ἀλλή γιὰ τὰ παρακάτω, θάνα διχως ἄλλο εὐνοούμενοι τῆς εὐχῆς ἂν κατορθώσουν νὰ κερδίσουν καὶ τοῦ ἀπατητικῆ ἀναγνώστη τὸ σιωπηλὸ ἐνδιαφέρο.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Ροδᾶ εἶναι πιὸ πολὺ ἐράνισμα ἀπὸ ξένες δημοσιεύσεις παρὰ φιλολογικῆ ἔργασία λίγο ἢ πολὺ πρωτότυπη. Ἐξόν ἀπὸ κάποιες λεπτομέρειες, ἀσήμαντες κατὰ βᾶθος, γιὰ τὰ πρῶτα βήματα καὶ τὶς σπέρνές ἡμέρες τοῦ ποιητῆ, ἀφηγημένες ἄπ' τὴν ἀδερφή του καὶ τὸν ἀδερφό του, τίποτ' ἄλλο δὲν προσφέρει θετικὸ στὸν ἐρευνητῆ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Κρυστάλλη. Μπορεῖ ἀκόμα νὰ προστεθεῖ στὸ ἐνεργητικὸ του κι ἡ ἰδέα ποὺ εἶχε ν' ἀναδημοσίεψε μὴν αὐτογράφῃ ἐπιστολὴ τοῦ νεκροῦ μαζί μὲ τὸν περίφημο γι' αὐτὸν καὶ βέβαια δυσῆρετο ἄρθρο τοῦ Γαβριηλίδη, δυὸ κείμενα μεγάλης σημασίας, γιατί αὐτὸ πρῶτο βρόσκουμε τῆ βιογραφία τοῦ βασιανισμένου τραγουδιστῆ τῶν ἡπειρωτικῶν βουνῶν, καμωμένη μάλιστα ἀπ' τὸν ἴδιο καὶ στὸ δεύτερο τὴν πάγκοινη καθιέρωση τῆς κρυσταλλικῆς ἀξίας ἀπὸ τὸ νεβρωδέστερο χειριστῆ τοῦ δημοσιογραφικοῦ καλάμου, τὸν πολυγνώστη καὶ ἀεικίνητο κι ἐτοιμόλογο ἀρθρογράφῃ τῆς «Ἀκροπόλεως». Τ' ἄλλα δυὸ τρίτα τοῦ βιβλίου ἀποτελοῦνται ἀπὸ παραθέσεις ποιημάτων ἢ ἀπὸ κρίσεις παλαιωτέρων ἢ τοῦ συγγραφέα· οἱ δεύτερες ὁμως συναρμολογημένες πρόχειρα γιὰ τὴν περίσταση κι ἐπιχρισμένες μὲ χροιά ρητορικῆ, οὔτε τῆ συνοχῆ μὴς κριτικῆς οἰκοδομῆς ἔχουν οὔτε στῆ δημιουργία μὴς καλλιτεχνικῆς ἀποφῆς συντρέχουν. Ἐτσι, φαίνεται κι ἐδῶ καθαρὰ πὼς ἡ ἀγάπη κι ὁ ἐνθουσιασμός εἶναι κάτι ποὺ δὲ στέκεται ἀδικαιολόγητα.

Γιὰ τὸ ἔργο ὁμως τοῦ Κρυστάλλη δὲ μποροῦμε νὰ ποῦμε γενικὰ πὼς δὲν ἔχει ἀπασχολήσει ἀποτελεσματικὰ τὴν κριτικῆ. Παραλείποντας ἄρθρα ἀξιόλογα μεταγενεστέρων κριτικῶν, ἀρκοῦμαι νὰ θυμίσω τὶς δυὸ ἐκτενέστερες μελέτες τοῦ Παλαμᾶ, ἐκφωνημένες

καὶ τὶς δυὸ—τὶ σύμπτωση!—ὡς διαλέξεις, τῆ μιὰ ἀπὸ τὸ 1894 στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ ποιητῆ καὶ τὴν ἄλλη συμπληρωμένη ἡσπερ' ἀπὸ εἴκοσι χρόνια καὶ συνδυασμένη μὲ τὴ διακήρυξη ἄλλου ποιητικοῦ πιστεύω του, τοῦ γλυκυτάτου Βιζυνοῦ, καθὼς καὶ ἄρθρα τοῦ ἴδιου στὰ ἡμερήσια φύλλα τῆς ταχτικῆς συνεργασίας του. Τὸ διπλὸ τοῦτο στεφάνι ποὺ ἐπλεξε ὁ πατέρας τοῦ νεωτέρου μὰς τραγουδιοῦ γύρω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ συμπαθητικοῦ νεκροῦ, «ἀποδιωγμένου τῆς ζωῆς, τῆς φύσης χαϊδεμένου», ὅπως τὸν ἐτραγουδῆσε ὁ ἴδιος πάλι τελεφεταῖα σὲ στίχους συγκινητικούς καὶ μεγαλόπρεπους, τὸ στεφάνι τοῦ Παλαμᾶ θάλλει ἀκόμα μὲ τὴν πρώτη του δροσιά. Ὁ Κρυστάλλης ἔμεινε περίπου ὀριστικὰ τοποθετημένος στὴν ποίησή μας ἀπὸ τὸν ἔξοχό του θαυμαστῆ, τὸν κριτικὸν αὐτὸ κολοσσὸ τῆς ἐποχῆς μὰς ποὺ καταπλήσσει μὲ τὸν ὄγκο του καὶ θαμπώνει μὲ τὴν αἴγλη του· θαρρῶ λοιπὸν πὼς περιττεῖει σχετικὰ κάθε ἄλλη κριτικῆ, λιγώτερο τουλάχιστο ἀναλυτικῆ ἢ μὲ τὴν ἴδια αἰσθητικῆ κατέφθουση.

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

Ἰσπερόγραφο. — Γιὰ τοὺς σημερινούς φίλους τοῦ κρυσταλλικοῦ ἔργου δὲν ὑπολείπεται παρὰ μιὰ συγκέντρωση κι' ἐπανεκδῆση τῶν ἀπάντων τοῦ ποιητῆ πληρέστερῃ ἀπὸ κείνη τοῦ συμπατριώτη του Γάγαρη μὲ τὰ λαμπρὰ διαφωτιστικὰ της προλεγόμενα. Καὶ ἔξρω πὼς ὑπάρχουν ἀρκετὰ κομμάτια τοῦ Κρυστάλλη ποὺ μένουν ἔξω ἀπὸ τοὺς δυὸ τυπωμένους του τόμους· ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐφυλλίζοντας περιόδικα, ἡμερολόγια κι ἐφημερίδες τοῦ περασμένου μὰς αἰῶνα, ἀνακάλυφα δυὸ τρία διηγήματα καὶ καμμιὰ δεκαριά ποιήματα (δὲν ἀναφέρω καὶ μιὰ γνωστότερη, ὑποθέτω, διεξοδικώτατη μελέτη του ἱστοριο-λαογραφικῆ, μὲ μορφῆ ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων) τοῦ Κρυστάλλη, ποὺ τὰδινα κάθε φορὰ γι' ἀναδημοσίεψη σὲ βδομαδιατικὸ περιοδικὸ μεγάλης κυκλοφορίας.

ΜΙΑ ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Στῆ μελέτη τοῦ κ. Νίκου Κυρήνου γιὰ τὸν «Κῶστα Παρορίτη» σελ. 12, στῆς ἄλλης πρώτης, στίχος 25 ἀντὶ «ἰδέες τῆς γλώσσας» νὰ διασταθεῖ: «ἰδέες τῆς Δύσης». Μερικὰ ἄλλα λάθη ἀσήμαντα, ἐπειδὴ δὲν ἀλλάζουν τὸ νόημα, τ' ἀφήνωμε ἀδιόρθωτα.

ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ

ΠΟΙΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΑΝΟΙΓΟΝΤΑΙ ΜΠΡΟΣΤΑ ΜΑΣ

Ἔοι τὸν τελευταῖο τοῦτον καιρὸ ὁμολογοῦν πὼς μιὰ πρωτοφανῆς κρίση συνταράσσει τὴν ἀνθρωπότητα ὀλόκληρη. Κρίση οικονομικῆ, πολιτικῆ, ἠθικῆ, πνευματικῆ. Τέτοια ποὺ παρόμοια τῆς δὲν γνώρισε ὡς τὰ σήμερα ὁ κόσμος. Καθέννας ἀπ' τῆ δικῆ του τὴν ἀποψη τὴν ἐξετάζει· καὶ βέβαια προτείνει καὶ τ' ἀνάλογα φάρμακα. Ἔοι μιλοῦν γιὰ νέες κατευθύνσεις, γιὰ νέα ἰδανικά. Ἔοι στρέφονται πρὸς τὴ νέα γενεά, καὶ πολλὸ σωστά, καὶ τῆς προτείνουν ἀνάλογα ἰδανικά. Ἡ σύγχυση τῶν ἰδεῶν, ἰδιαίτερα στὴν χώρα μὰς, εἶναι τέτοια, ποὺ χρειάζεται νὰ ἴται κανεὶς πολὺ δυνατὸς γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ βρῆ τὸ δρόμο ποὺ πρέπει· διαφορετικὰ κινδυνεύει νὰ χαθῆ μέσα στὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα. Γι' αὐτὸ ἀποτεινάμε στοὺς κυριώτερους ἀντιπροσώπους φιλοσοφικῶν ρευμάτων τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: «**Ποιὲς πνευματικὲς κατευθύνσεις, νομίζετε, ὄτι πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν οἱ νέοι;**» Τὶς ἀπαντήσεις ποὺ μὰς δόθηκαν τὶς δημοσιεύουμε, πιστεύοντας πὼς κάτι προσφέρουμε θετικὸ. Καὶ πρῶτα ἀποταθήκαμε στοὺς καθηγητὰς μὰς τῆς φιλοσοφίας κ. κ. Βορέαν καὶ Λογοθέτην, οἱ ὅποιοι ἔμως ἐπεφυλάχθησαν νὰ ἀπαντήσουν. Ζητήσαμε ἀκόμη κι' ἀπὸ τοὺς κ. κ. Λούβαρι, Θεοδωρίδην, Θεοδωρακόπουλο, Ν. Καρβούνη, Φ. Πολίτην, Δ. Γληνὸν, Δ. Βεζανῆν. Στὸ σημερινὸ φύλλο δημοσιεύουμε τὶς ἀπαντήσεις ποὺ μὰς ἔδωκαν οἱ κ. κ. Ν. Λούβαρις καὶ Ν. Καρβούνης, τοὺς ὁποίους καὶ εὐχαριστοῦμε. Οἱ ἀπαντήσεις τῶν λοιπῶν καὶ ἴσως καὶ ἄλλων ἀκόμη, θὰ δημοσιευθοῦν στῆ συνέχεια τῆς ἐρεύνης ποὺ θὰ ἀπασχολήσῃ τὰ ἀκόλουθα φύλλα.

Ὁ Ὅμιλος μὲ τὴν ἐρευνα αὐτῆ ἐπιδιώκει νὰ παρουσιάσῃ στοὺς φοιτητὰς ὄλες τὶς σύγχρονες κατευθύνσεις χωρὶς νὰ τάσσειται μὲ τὸ μέρος καμμιᾶς σὰν σωματεῖο.

—Ὁ καθηγητῆς κ. Ν. ΛΟΥΒΑΡΙΣ μὰς ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς:

Αἱ πνευματικὰ κατευθύνσεις δὲν ἀκολουθοῦνται κατόπιν μὴς συμβουλῆς, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἀξιολογικῶν ροπῶν τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῇ ψυχῇ του ἀρχουσαν ἀξίαν, ἐκλέγει τὴν κοσμοθεωρίαν του, καὶ ἐπιβάλλονται διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ καθόλου ἠθους τῆς προσωπικότητος, ἥτις εἶναι φορεὺς αὐτῶν. Ἀνεξαρτήτως ὁμως τούτου διὰ νὰ συμβουλευθῆσαι τοὺς ἄλλους ποῖα πνευματικὰ ρεύματα πρέπει κατὰ τὴν γνώμην του νὰ ἀκολουθήσῃ, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν πρότερον τὰ ρεύματα ταῦτα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ γίνῃ ἡ ἐκλογή. Ἐκ τῶν μεγάλων καὶ πολυσχιδῶν ροπῶν, εἰς τὰς ὁποίας διακρίνεται ὁ πνευματικὸς βίος, μιὰ μόνη εὖρε πρόσφορον ἔδαφος μεταξὺ τῶν παρ' ἡμῖν διανοουμένων, ὁ ὕλισμος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν στενῷ συνδυασμῷ πρὸς τὴν αἰσθησιαρχίαν, τὴν μονομερῆ νοησιαρχίαν καὶ τὸν θετικισμόν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν κατέπεσε βαθμηδὸν καὶ τὸ πανεπιστήμιον εἰς ἀπλήν ἐπαγγελματικὴν σχολὴν μὲ μόνον σκοπὸν τὴν προμήθειαν τῶν εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν κοινωνίαν ἀναγκαίουσῶν ἐιδικοτήτων. Ἐνότης τῆς Ἐπιστήμης δὲν ὑφίσταται πλέον, αἱ καθ' ἕκαστον ἐπιστήμαι διεσπασθησαν καὶ ἀπεμονώθησαν ἢ μιὰ ἀπὸ τῆς ἄλλης, ἢ δὲ ἀξία αὐτῶν σταθμίζεται κατὰ τὸ μέτρον τῆς χρησιμότητος των, πολλακίς δὲ καὶ κατὰ τὴν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐρεύνης των ἐπικρατοῦσαν γνώμην ἢ διάθεσιν. Εἶναι φυσικὸν ὄτι ὑπὸ τούτους ὄρους πᾶσχοισιν ἐξαιρετικὰ αἱ πνευματικὰ ἐπιστήμαι καὶ ἡ στενὴς πρὸς αὐτὰς συνδεομένη φιλοσοφία, ἥτις καὶ αὐτῆ κατήγησε

κατ' ανάγκην εις ἀπλήν μετάδοσιν χρησίμων γνώσεων. Σπουδαιότατοι κλάδοι αὐτῆς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστοι εἰς τὸν φοιτητὴν, ἐπειδὴ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὴν πρακτικὴν χρησιμότητα καὶ τὸ ἐπαγγελματικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διέπει τὴν πανεπιστημιακὴν νομοθεσίαν. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἕνεκα ὄλων τούτων δυνατὰ νὰ ὑπάρχουν ἄξια λόγου ρεύματα εἰς τὸ πανεπιστήμιον, ἀφοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ, δὲν εἶναι πλέον τὸ κέντρον τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἔθνους οὐδὲ εἶναι δυνατὴ ἐν αὐτῷ ἡ σύνθεσις τὴν ὁποίαν προαπαιτεῖ ἡ δημιουργία πνευματικῶν κατευθύνσεων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀντὶ συμβουλῆς ἐντελῶς ἀσκοῦν καὶ ματαίως θὰ ἐπεδύμουν νὰ ἐκφράσω τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ νέα γενεὰ τῶν φοιτητῶν, ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ὁποίων ἐνεκεντρίσθη ἡ ἀνησχία καὶ οἱ ὁποῖοι ἀνικανοποίητοι ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιον ζητοῦν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὸ φῶς, τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως, τὸ σταθερὸν σημεῖον τοῦ ψυχικοῦ τῶν βίου, θὰ κατανικήσῃ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῆς ὠφελιμαρχίας καὶ τοῦ μονομεροῦς θετικισμοῦ καὶ θὰ στραφῇ πρὸς βαθυτέρας πηγὰς τοῦ πνευματικοῦ βίου. Πρὸς τοῦτο ὁμῶς χρειάζεται ἀνιδιοτελὴς ἀγάπη πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ ροπή πρὸς τὴν ἐνιαίαν ὁλότητα, ἄνευ βεβαίως ζημίας τῆς εἰδικεύσεως. Μόνον οὕτω θὰ εἶναι αὐτοὶ κάποτε εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ συμβουλευσούν τὴν μετ' αὐτοὺς γενεὰν ποῖον ἐκ τῶν πνευματικῶν ρευμάτων πρέπει νὰ ἐκλέξουν καὶ ποῖαν κατεύθυνσιν νὰ ἀκολουθήσουν».

*
Ο κ. Ν. ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ μᾶς ἐδώκε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν:

«Δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχουν ἰδιαίτερα ἰδανικὰ διὰ τοὺς νέους. Καὶ νομίζω ὅτι, καὶ ὅταν ἀκόμη ὀμιλῇ κανεὶς δι' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ἀσχετῶς τῆς ἡλικίας τῶν, στενεύει θλιβερὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰδανικοῦ ὅταν

μεταχειρίζεται αὐτὴν τὴν λέξιν εἰς τὸν πληθυντικόν.

Διὰ κάθε ἄνθρωπον ἓνα καὶ μόνον ὑπάρχει ἰδανικόν — θὰ ἐπροτιμοῦσα νὰ πῶ ἓνας σκοπός: νὰ γίνῃ Ἄνθρωπος. Μέσα εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν ἐμπεριέχονται ὅλα ἐκεῖνα ποῦ συνήθως λέγονται ἰδανικὰ· διότι ἓνας Ἄνθρωπος πραγματικὸς τείνει πρὸς τὴν πληρότητα μιᾶς τελειότητος ποῦ περιλαμβάνει κάθε ἰδανικόν, ἂν πρέπη νὰ μεταχειρισθῶμε τὴν λέξιν αὐτὴν.

Ἐνας νέος ἔχει καὶ μεγάλα πλεονεκτήματα καὶ ἓνα ἐπίσης μεγάλο μειονέκτημα σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπίδωξιν τοῦ μοναδικοῦ σκοποῦ — τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ: εἶναι ἀδιάφθοροι ἀπὸ τὸν ἐγωκεντρισμὸν καὶ τὸν ἐγωϊσμὸν ποῦ ἀναπτύσσεται, μαζὶ μὲ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων, ὅσον προχωρεῖ ἡ ἡλικία· δὲν ἔχει ὅμως, καὶ ἀρκετὴν πείραν τῆς ζωῆς διὰ ν' ἀντιληφθῇ βαθειά, ὅτι μοναδικὸν πραγματικὸν συμφέρον ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι νὰ γίνουν τὰ μέλη τῆς Ἄνθρωποι. Εἶναι μακάριος ἐκεῖνος ποῦ θὰ κατορθώσῃ νὰ μείνῃ νέος ὅσον καὶ ἂν προχωρῇ ἡ φυσικὴ ἡλικία του καὶ συσσωρεύεται ἡ πείρα του ἀπὸ τὴν ζωὴν. Εἶναι μεγάλο εὐτύχημα νὰ κατορθώσῃ κανεὶς νὰ συνδυάσῃ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν δροσερότητα τοῦ νοῦ, τῆς καρδιάς, τῆς ψυχῆς, ποῦ εἶναι τὸ θέλημα τῆς νεότητος, μὲ τὴν σοφίαν τῆς ζωῆς ποῦ ἀντλεῖται ἀπὸ τὴν πείραν τῆς, ἀπὸ τὸ νὰ τὴν ζῆ κανεὶς ἔντονα, πλήρως, συνειδητὰ.

Διὰ νὰ γίνῃ κανεὶς Ἄνθρωπος, εἶναι ἀνάγκη πρῶτα-πρῶτα νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀπ' ὅλα τὰ δεσμά, νὰ ἀισθανθῇ τὴν ἀκατανίκητον δίψαν τῆς ἀπολυτρώσεως ἀπὸ κάθε πνευματικὴν δουλείαν. Διότι Ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ λέγεται μόνον ἐκεῖνος, ποῦ γεμᾶτος ἀγάπην, συνεργάζεται μὲ τὴν Δημιουργίαν καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ὄρος πρωταρχικῆς κάθε δημιουργίας.

ΣΧΟΛΙΑ

ΘΕΩΡΟΥΜΕ καθήκον μας κ' ἀπ' τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ μας νὰ ἐκφράσομε τὶς θερμὰς εὐχαριστίας μας σὺν σεβαστῷ μας καθηγητῇ κ. Λορεντζάτῳ, ποῦ μὲ τὴν εὐγενεὴ πρόθυμίαν μᾶς παραχώρησε τὴ μελέτη ποῦ δημοσιεύουμε. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν ποῦ ὡς τὰ τώρα ἔχει δώσει στὸν Ὀμίλόν μας ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς ἔχει ἀποσπᾶσει τὴν παντοτεινὴν μᾶς εὐγνωμοσύνην.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ φύλλο — κ' ἐμεῖς τὸ ὁμολογοῦμε — δὲν εἶναι ὅπως τὸ περίμενε κανεὶς κ' ὅπως ἐμεῖς τὸ θέλαμε. Γιά τὶς ελλείψεις ποῦχεῖ θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε πολλοὺς λόγους.

Ἀφήνοντας ὁμῶς κατὰ μέρος τὶς συνειδησθέντες κλασικαὶς δικαιολογίαις, ποῦ διαβάζουμε σὲ κάθε νύβγαλτο ἐντυπο, περιοριζόμεθα νὰ σᾶς πούμε πῶς ἔχουμε τὴ βεβαίωσιν, ὅτι τὸ δεύτερον φύλλο, μέσα στὰ πλαίσια τῶν οικονομικῶν δυνατοτήτων τοῦ Ὀμίλου, θὰ εἶναι ὅσο παίρνει διαλεχτὸ σὲ περιεχόμενον καὶ φροντισμένον σ' ἐμφάνισιν.

ΔΕ ΝΟΜΙΖΟΥΜΕ περιττὸ καὶ ὕστερα ἀπὸ τὰ ὅσα γράφουμε γιὰ τὸ περιοδικό μας στὴν ἀρχή, ποῦ τελειῶνουν μὲ τὴν πρόβλεψιν πῶς ἡ ἐπιτυχία του θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν προσφορὰ τῆς φοιτητικῆς ἐργασίας, νὰ προσκαλέσομε ὄλους τοὺς φοιτητὰς ποῦ ἔχουν νὰ προσφέρουν ἐργασίας νὰ μᾶς τὶς στείλουν. Τὸ περιοδικὸ τοῦ Ἀκαδ. Ὀμίλου εἶναι καθαρὰ φοιτητικὸ καὶ ἀποβλέπει νὰ κινήσῃ τοὺς φοιτητὰς νὰ διώξουν ἀπὸ πάντα τοὺς τὸ δισταγμὸν, νὰ γράφουν τὴ γνώμη τους πάνω σὲ ἐπιστημονικά καὶ ἐπιστημονικοεπαγγελματικὰ ζητήματα ὑπεύθυνα, δίνοντας τοὺς γι' αὐτὸ ἓνα μνημαῖο ὄργανο δικό τους.

ΕἶΝΑΙ μερικὰ πράγματα ποῦ, καθὼς φαίνεται, δὲ διορθῶνται μόνον μὲ τὴν ἀναγνωρισμένη καλὴ θέλησιν τῶν ἄμεσα ὑπευθύνων ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ ἀκουστῇ γιὰ τὴν διόρθωσίν τους καὶ ἡ ἔντονη διαμαρτυρία τῶν ἄμεσα ενδιαφερομένων, ποῦ εἶναι στὴν περιπτώσιν μας οἱ φοιτητὰς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς. Πρόκειται γιὰ τὸ μάθημα τῆς Λατινικῆς φιλολογίας, ποῦ πολλοὶ τὸ ἱσοτιμοῦν, καὶ μὲ ὅλο τοὺς τὸ δίκιο, μὲ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογία γιὰ τὴ σημασία ποῦ ἔχει γιὰ ἓνα κλασσικὸ φιλόλογο. Ἡ Λατινικὴ φιλολογία λοιπὸν, ποῦ

ἀπὸ τὰ παλιότερα χρόνια ἕως τὸ θάνατον τοῦ καθηγητῆ Θ. Κακριδῆ διδασκόταν ἀπὸ δύο καθηγητῆς, ἐπιβαρύνει ἓνα μονάχα καθηγητὴ, τὸν κ. Σκάσση, ποῦ εἶναι ἐπιφορτισμένος νὰ διδάσκει τοὺς φοιτητὰς ὄλων τῶν ἐτῶν. Αὐτὸ χρόνια ὀλόκληρα περιμένουμε νὰ φανεῖ ἀντικαταστάτης τοῦ μακαρίτη Κακριδῆ μὰ τίποτα· μείναμε μὲ τὸ φόβον τῆς διαιωνίσεως αὐτῆς τῆς κακῆς κατάστασης. Νομίζουμε πῶς θὰ πρέπει νὰ πάψῃ αὐτὸ τὸ κακὸ καὶ ζητᾶμε νὰ ἐνισχυθῇ ἡ διδασκαλία τῆς Λατινικῆς φιλολογίας, ἂν ὄχι μὲ δύο ἀκόμη καθηγητὰς, οὐλάχιστο μὲ ἓνα, τώρα μάλιστα ποῦ ἡ σχολὴ λέγεται πῶς θὰ χωρισθῇ σὲ φιλολογικοὺς καὶ ιστορικοὺς κλάδους. Μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ διορθωθῇ ἡ κατάσταση καὶ δὲν θὰ χρεωσθῇ νὰ ἐπανελέθουμε, ὁμολογοῦμε τὸ φόβον μας γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογία, ἡ ὁποία, ὕστερα ἀπὸ τὴν πιθανὰ ἀποχώρησιν τοῦ καθηγητῆ κ. Σ. Μενάρδου καὶ τὴν ἐτήσια καὶ ἀδικαιολόγητη γιὰ μᾶς ἀπουσία τοῦ καθηγητῆ κ. Ι. Καλιτσονάκη, κινδυνεύει νὰ φθάσομε στὸν αὐτὸν παρανομαστὴ τῆς Λατινικῆς φιλολογίας. Ἔτσι στὴ Σχολὴ τῆς Φιλολογίας θὰ μαθαίνουμε ὅλα τὰ πράγματα (:) ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δύο ἀρχαῖες κλασσικὰς φιλολογίας!

ΕΝΑ ἀπ' τὰ «ἐθνικά» μπορούμε νὰ ποῦμε χαρακτηριστικὰ τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀναμφισβήτητα πῶς εἶμαστε ἀγεωγραφία τ. ο. ι. Στὴν τρίτην τοῦ σημερινοῦ Γυμνασίου τελειῶνει πιά ἡ γεωγραφικὴ μας μόρφωση! Ἔτσι καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον παρασιτίζουμε χάλια πραγματικά. Στὴ φιλολογία παίρνει ξεχωριστὴ πάντα ἀξία τὸ μάθημα τῆς ἱστορικῆς γεωγραφίας, τὸ ὁποῖο ὁμῶς ὡς τὰ τώρα κανεὶς δὲν σκέφθηκε. Δὲν ξέροντες ἂν ὑπάρχει κανένας στὴν Ἑλλάδα ἱκανὸς γιὰ νὰ πάρῃ μιὰ τέτοια ἔδρα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή, καὶ κ' ἂν δὲν ὑπάρχει, νομίζουμε πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ μιὰ τέτοια ὑποτροφία ἀπ' τὸ Πανεπιστήμιον.

ΕἶΜΑΣΤΕ ὑποχρεωμένοι νὰ ποῦμε δύο λόγια, ὕστερα ἀπ' τὰ ὅσα γράφθηκαν στὴν «Πολιτεία», σὲ τρεῖς συνέχειαι τῆς τελευταίας, ἀπ' τὸν κ. Παράσχο σχετικὰ μὲ τοὺς φοιτητὰς καὶ τὰ ζητήματά τους· καὶ τοῦτο γιὰτὶ ὁ κ. Π., χωρὶς νὰ τοῦ ἀρνιόμαστε ὅλη τὴν καλὴν του διάθεσιν, μᾶς νὰ παρουσίασε πολὺ... ρόδινα καὶ τὸ σπουδαιότερο πολὺ διαφορετικὰ ἀπ' ὅτι εἶναι. Γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ τοῦτο ἀρκεῖ νὰ ἀνα-

φέρουμε τὸ ἐξῆς: Ὁ κ. Π. τονίζοντας τὴ δῆθεν καλλίτερη θέση τοῦ φοιτητῆ σήμε-
ρα καὶ θανατοῦντας τὴ μεγαλόπρεπη ἀ-
ληθινὰ λέσχη μας, ἀπαριθμῆναι τὰ προτε-
ρήματά μας... μεγάλη μας τιμὴ... καὶ
δὲ διστάζει νὰ πει πῶς στὴ γενικὴ βελ-
τίωση τῆς κατάστασης συνετέλεσεν τὸ Πα-
νεπιστήμιο κ' ὁ ὀργανισμὸς τῆς λέσχης.
Τὰ πράγματα ὅμως δύνουν ἀντίθετη ἀ-
πάντησι, γιατί ἂν πλησίαζε λιγάνι αὐτὰ
ὁ κ. Π. θὰ ἔβλεπε πῶς καὶ μεῖς δὲν
πάψαμε νὰ σπουδάζουμε κάτω ἀπὸ τὴν
πιὸ ἐλεεινὴν συνθήκην, μέσα σὲ στενό-
χωρες καὶ ἀκατάλληλες γιὰ παραδόσεις
αἰθουσες, κάτω ἀπὸ ἓνα ἀψυχολόγητο
καὶ κουραστικὸ πρόγραμμα. Θὰ ἔβλεπε
ἀκόμα κ' ἓνα ἀνεπαρκέστατο καὶ φτω-
χότατο φοιτητικὸ ἀναγνωστήριον κ' ἓνα
συσσίτιον σ' ἓνα ἀπαίσιον μπουντροῦμι
τῆς Πλάκας. Κι' ἔτσι δὲ θὰ θαύμαζε
μόνον τὸ χτίριον τῆς λέσχης μὰ θὰ τό-
νιζε ἓνα μεγάλο δίκην, τὸ δίκην μας
αὐτὸ πού μᾶς κάνει νὰ ζητᾶμε τὴ λει-
τουργία τῆς λέσχης πούναί δικιά μας
καὶ γιὰ μᾶς καὶ ὄχι γιὰ τὴν μέχρη προ-
χτῆς ἐκθέσεις αὐτοκινήτων κ' ὄχι γιὰ
γραφεία καὶ στοὺς κάτω-κάτω γιὰ αἰθου-
σες ξιφασκίας.

ΜΕ ΤΗΝ ἐκδοσὴ τῶν «Φοιτητικῶν
Νέων» νομίζαμε πῶς θὰ βλέπαμε κάτω
ἀπ' τὸ ιδεολογικὸ περιεχόμενον τοῦ Ἐ-
θνικοῦ Παμφοιτητικοῦ Συλλόγου, πού
ἔχει ἀναλάβει πιά ὑπὸ τὴν προστασία
τοῦ τῶν φοιτητικῶν κόσμου κ' ὀλόκληρο
τὸ ἔθνος. Μὰ οὔτε καὶ στίς σελίδες
ἐκεῖνες, πού ἔπρεπε νὰ ὑποτεθεῖ πῶς
ἦταν πιὸ μεγάλης σοβαρότητας, δὲν ξεχω-
ρίσαμε ἔστω κ' ἓνα σημεῖον, πού νὰ δεί-
χνει πῶς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ σκέφτονται
μὲ συνέπεια καμμιά φορά. Ζαίροντας πρό-
σωπα καὶ πράγματα δὲν περιμέναμε
πῶς θὰ βρῖσκαμε καὶ τὴν ἀπαιτούμενη
πνευματικὴν γιὰ ἓνα θεωρητικὸ ἀντί-
κρουσμα τῆς σύγχρονης πραγματικότητας.
Ἄλλὰ καὶ στοὺς ἀπλὰ ζητήματα κ' οἱ
ἴδιοι, φαίνεται, δὲν καταλαβαίνουν τί θέ-
λουν τέλος πάντων. Γιατί μόνο μιὰ ἀδιόρ-
θωτα παιδικὴ ἀντίληψη θὰ ἦταν δυνατό
νὰ μείνει ἱκανοποιημένη μὲ τὴν ἀσυναρτη-
σίαν τῶν «τροβαδούρων» τῆς Ἐπιστήμης
καὶ τῶν «περιπλανωμένων» Ἰουδαίων τῆς
Ζωῆς. Ἐτσι ἡ ξεπεσμένη ἐξυπνολογία τους
δὲν κρύβει τὸν ἀγυρισμὸν τους.

Μὰ κ' ἂν κοιτάζει κανένας τὴν ὅλη
κίνηση τοῦ Ἐθνικοῦ Παμφοιτητικοῦ Συλ-
λόγου γενικά, δὲ θὰ δεῖ πούθεν ὄχι μιὰ
διανόηση, πού κρίνει τὰ προβλήματα τῆς
μὲ κάποια στοχαστικὴν ἀντιμετώπιση,
τὴ στοιχειώδη συνείδηση κ' ἄνθρωπισμό.
Τὸ μόνο πού μπορεῖ κανένας νὰ δεῖ ξε-

κάθαρον, εἶναι ἡ μὲ κάθε τρόπο προσπά-
θεια κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης
στοὺς Πανεπιστήμια. Κ' ἐπιδιώκεται αὐτὸ
μὲ τὴν ἐπιστρατεύσει τῶν πιὸ σκεπτικῶν
δυνάμεων, ἀπ' τὴν ἐπίσημη συκοφαντία
ἕως τὸν ἀπροκάλυπτον χαφιεδισμό. Εἶναι
γνωστὰ καὶ δὲ χρειάζεται νὰ ταναφέρουμε
οἱ ἐπιθέσεις στοὺς προαύλια, ἢ παράδοση
φοιτητῶν στὴν Ἀστυνομία. Προσθέτομε
μονάχα πῶς ἡ κατάσταση αὐτὴ ἀποτελεῖ
στίγμα γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο καὶ πρέπει
νὰ ἐξεγείρει κάθε σκεπτόμενον φοιτητῆ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

“ΑΤΟΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ,”

Αὐτὲς τὶς μέρες κυκλοφόρησε μὲ πο-
λὴ ἐνδιαφέρουσα μελέτη τὸ περιοδικὸ
τοῦ κ. Μωρατῆ τῆ «**Ατομικὴ Ψυχολο-
γία**». Ὁ κ. Μωρατῆς μὲ τὴ σαφήνεια
καὶ τὴν ἀπλότητα πάντα τὸν χα-
ρακτηρίζει, παρουσιάζει στοὺς πρώτους τεύ-
χος τοῦ περιοδικοῦ του τὶς γενικὲς γραμ-
μὲς τῆς Ἀτομικῆς ψυχολογίας καὶ ἐπι-
χειρεῖ ἀμέσως κ' ὄλας τοὺς περισπούδα-
στες ἐφαρμογὰς τῆς, μιὰ στοὺς ποινικὸ δί-
καιον μὲ θέμα τὴν ἐγκληματικότητα καὶ
μιὰ στὴ ζωὴ καὶ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ
Σολωμοῦ. Κι' αὐτὸ ἴσα-ἴσια εἶναι πού
δίνει στοὺς πρώτους τεύχος τῆς ἐξαι-
ρετικῆς σημασίας: Δὲν μεταφράζει ἀ-
πλῶς ξένες θεωρίαι στὴ δική μας γλῶσ-
σα, ἀλλὰ ἀφοῦ πρώτα τὶς περάσει ἀπὸ
τὸ κριτήριον τῆς ὑποκειμενικῆς του πεί-
ρας τὶς παρουσιάζει μὲ μιὰ ἰδιότυπη
μορφὴ καὶ μὲ τὴ σφαγίδα τῆς προσω-
πικότητάς του. Κάνει δικῆς του παρα-
τηρήσεις πάνω στοὺς ἀσθενεῖς καὶ οἱ
ιδέαι του εἶναι πορίσματα βγαλμένα
ἀπ' αὐτὰ τὰ πράγματα ὕστερα ἀπὸ μιὰ
μακρόχρονη καὶ ἐπίπονη ἀτομικὴ του
ἐργασία. Καὶ θάταν εὐτύχημα ἂν τὸ
περιοδικὸ τοῦ κ. Μωρατῆ γινόταν ἢ
ἀφορμὴ νὰ ἀσχοληθοῦν καὶ ἄλλοι δη-
μιουργικὰ καὶ παραγωγικὰ μὲ τὴν Ἀ-
τομικὴ Ψυχολογία στίς ἐφαρμογὰς τῆς
σ' ὄλους τοὺς κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ.

A. K.

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΜΑΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜ. ΟΜΙΛΟΥ

Δὲν θὰ ἴταν ἀσκοπο νὰ δώσουμε σὲ λίγες
γραμμὲς τὴν ἱστορία τοῦ Ὁμίλου μας ὡς τὰ
τώρα. Πάντα ἡ ἐπισκόπησι τοῦ παρελθόν-
τος βοηθεῖ γιὰ τὴ μελλοντικὴν ἐργασία.
Ἄλλωστε δὲν ἔλειψαν ποτὲ οἱ καλοθελητῆς
πού δὲν παύουν νὰ μιλοῦν γιὰ τὸ ἔργο τοῦ
Ὁμίλου. Εἶναι πρόσφατα ἀκόμη θλιβερά
γεγονότα πού συμβῆκαν γύρω ἀπ' τὸν σύλ-
λογό μας.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ὁμίλου μπορεῖ νὰ χωρι-
σθεῖ σὲ δύο περιόδους. Ἡ πρώτη φθάνει ὡς
τὴν 3 τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1931, ἀπ' ὅπου ἀρ-
χίζει ἡ δεύτερη.

Ἡ ἰδρυσι τοῦ Ὁμίλου γίνθηκε στίς 21 τοῦ
Γενάρη τοῦ 1925 καὶ τὸ πρῶτον του συμβού-
λιον συγκροτήθη ἀπ' τοὺς ἐξῆς φοιτητῆς:
Λίνος Πολίτης, Τσοῦρης Μάρκος, Παπακω-
στανῆνου Θεοφύλακτος, Ζακυθῆνός Διονύ-
σιος, Ἡλιῶ Ἀλεξάνδρα. Ἐκτός ἀπ' τὴν διά-
φορες διαλέξεις καὶ ἐκδρομὰς πού ἔκαμε τὸ
συμβούλιον ἐκεῖνο, ἐξέδωκε, στὰ 1926 τὸ Γε-
ναρῆ, τὸ πρῶτον περιοδικὸν τοῦ Ὁμίλου μὲ
τὸν τίτλον «**Δελτίον Ἀκαδημαϊκοῦ Ὁμίλου
Φιλοσοφικῆς σχολῆς Πανεπιστημίου**».

Ἡ ἐκδοσι ἐξακολούθησε καὶ τὸ Φλεβάρη
τοῦ 1926 καὶ τὸν Μάρτη, ἔπειτα σταμάτησε.
Περιορίστηκε ἔτσι τὸ ἔργον τοῦ Ὁμίλου σὲ
ἐκδρομὰς καὶ διαλέξεις. Στὰ 1929, ὅταν πρό-
εδρος ἦταν ὁ κ. Καλάματιανός καὶ γραμμα-
τεὺς ὁ κ. Κουρούκλης, βγήκε ἓνα μόνο φύλ-
λον τοῦ Δελτίου κ' ἔπειτα πάλι σταμάτησε.
Ἐτσι πάλι ὁ Ὁμιλος περιορίστηκε σὲ ἐκ-
δρομὰς καὶ διαλέξεις.

Στίς 3 τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1931 γίνεται μιὰ
συνέλευσι τῶν μελῶν του καὶ τὸ τότε διοι-
κητικὸν συμβούλιον θέτει στὴν συνέλευσι ζή-
τημα μεταβολῆς τοῦ Καταστατικοῦ. Εἶχε πιά
κατανοηθεῖ ἀπ' ὄλα σχεδὸν τὰ μέλη πῶς
δὲν ἦταν δυνατό, ἂν ἤθελε ὁ Ὁμιλος νὰ
ζῆσει, νὰ μὴν ἔχει πᾶρει μιὰ στάσι ἀπέ-
ναντι στοὺς γλωσσικὸν ζήτημα. Ἡ παράδοσι
τοῦ Ὁμίλου ἦταν παράδοσι σωματεῖου δη-
μοτικιστικοῦ, ἂν καὶ τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ
καταστατικοῦ τοῦ ἀπαγόρευε τὴν ἀνάμιξι
τοῦ Ὁμίλου στοὺς ζήτημα τὸ γλωσσικόν. Τὸ
ζήτημα τὸ γλωσσικόν, ὅσο κ' ἂν θέλουν με-
ρικοὶ νὰ διδάσκουν πῶς δὲν εἶναι σπουδαῖον,
χωρὶς νὰ τὸ πιστεύουν, ἔχει τεράστιαν ση-
μασία **Ἐθνικὴ καὶ Κοινωνικὴ**, ὅπως τόσο
σοφὰ ἐτόνισε ὁ καθηγητῆς κ. Ἀμαντος
τώρα τελευταῖα σὲ μιὰ ἐπιφυλλίδα του στὴν
ἐφημερίδα «**Πολίτευμα**».

Ἄν ὁ Ὁμιλος δὲν ἔπαιρνε τὴν στάσι πού
ἔπρεπε ἀπέναντι στὴν ἀτράνταχτη ἀλήθεια
τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ἀργά ἢ γρήγορα
δὲν θὰ τὸν περιέμενε τίποτ' ἄλλο, παρὰ μα-
ρασμός. Στὴ συνέλευσι λοιπὸν ἐκείνη ἀλ-

λαξε τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ
τοῦ κ' ὁ Ὁμιλος καθόρισεν ὡς γλωσσικόν
τοῦ μέσο τὴ γλῶσσα τὴ **δημοτικὴ**. Ὁ σκο-
πὸς ἔμεινε ὁ ἴδιος «**Ἐπιδίωξι τῆς ἐπιστη-
μονικῆς μόρφωσης τῶν μελῶν του**». Παρα-
θέτομε παρακάτω τὰ σπουδαιότερα ἄρθρα
τοῦ σημερινοῦ του καταστατικοῦ ὅπου ὄλα
αὐτὰ φαίνονται καθαρά:

Ἄρθρον 1ον.

Ἰδρύεται Ἀκαδημαϊκὸς Ὁμιλος Φιλοσοφί-
κῆς Σχολῆς μὲ ἔδραν τὰς Ἀθήνας καὶ σκο-
πὸν τὴν ἐπιστημονικὴν εἰς τὸν κύκλον τῶν
φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν καὶ γενικώτερον ἐγ-
κυκλοπαιδικῶν ἀνάπτυξιν τῶν μελῶν του.

Ἄρθρον 2ον.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Ὁμιλος διορ-
γανώνει ὀμιλίαι, μαθήματα ἢ συζητήσεις
ἐπιστημονικοῦ ἢ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου,
ἐκδρομὰς καὶ ὅ,τι κρίνει σκόπιμον.

Ἄρθρον 3ον.

Αἱ ὀμιλίαι γίνονται ἢ ὑπὸ καθηγητῶν
καὶ ἄλλων γνωστῶν ἐπιστημόνων καὶ λο-
γίων ἢ ὑπὸ μελῶν τακτικῶν καὶ ἐκτά-
κτων τοῦ Ὁμίλου.

Ἄρθρον 4ον.

Ὁ Ὁμιλος μόνον σκοπὸν ἔχει τὴν ἀνά-
πτυξιν τῶν μελῶν του, ἀπέχει δὲ ἀπὸ πά-
σης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐκδηλώσεως.
Ὡς πρὸς τὸ γλωσσικόν ζήτημα τάσσεται ὑπὲρ
τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι
ἀποκλειστικὸν ὄργανον τῶν μελῶν του, ὄχι
ὅμως καὶ σκοπὸς τοῦ Ὁμίλου.

Ἄρθρον 5ον.

Ὁ Ὁμιλος δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνί-
αν μὲ ἄλλους φοιτητικοὺς συλλόγους, ἰ-
δίως μὲ τὸν σύλλογον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχο-
λῆς. Ἡ ἐπικοινωνία ὅμως αὕτη πρέπει νὰ
περιορίζεται εἰς τὸ ἐπιστημονικόν ἐπίπεδον
καὶ μόνον.

Ἄρθρον 6ον.

Μέλη τακτικὰ γίνονται μόνον οἱ φοιτηταὶ
καὶ φοιτήτριαι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς κα-
τόπιν προτάσεως πέντε τοῦλάχιστον μελῶν
καὶ ἐγκρίσεως τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου.

Ἄρθρον 7ον.

Οἱ διπλωματοῦχοι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχο-
λῆς γίνονται μέλη ἔκτακτα τοῦ Ὁμίλου, κα-
θὼς καὶ οἱ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μετεκπαι-
θευόμενοι λειτουργοὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαι-
δεύσεως. Τὰ ἔκτακτα μέλη χαίρουν πάν-
των τῶν δικαιωμάτων τῶν τακτικῶν, πλὴν
τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι.

περισσότερα για τόν τρόπο πού εργάζεται ο Όμιλος με τό νέο του καταστατικό περιττεύει, γιατί με λίγα λόγια τά λέμε στην αρχή του φύλλου.

Η ΦΕΤΕΙΝΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ

Η μέχρι τώρα φετεινή κίνηση του Όμιλου είναι ή παρακάτω:

Στίς 13 του Νοέμβρη δόθηκε στην αίθουσα της Αρχαιολογικής Έταιρείας διάλεξη με όμιλητή τόν καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Βλησίδη και θέμα «*Η κληρονομικότης των ψυχικών ιδιοτήτων έν σχέσει προς την άτομικήν ψυχολογίαν και την ψυχανάλυσιν.*»

Στίς 21 του Νοέμβρη μίλησε στην αίθουσα της Αρχαιολογικής Έταιρείας ο καθηγητής κ. Ν. Λούβαρις με θέμα «*Εισαγωγή εις την μεταφυσικήν.*»

Στίς 22 του ίδιου μήνα γίνηκε έκδρομή στον *Τύμβον του Μαραθώνος* όπου έδιδασκε ο καθηγητής κ. Α. Κεραμόπουλος.

Στίς 23 του Νοέμβρη δόθηκε διάλεξη με τόν διευθυντή της Φυσικής αγωγής του Υπουργείου Παιδείας κ. Χρυσάφη και θέμα «*Σουηδία και Σουηδοί.*»

Επίσης στίς 25 του ίδιου μήνα μίλησε ο κ. Χρυσάφης με θέμα «*Η προϊστορική Σκανδιναυική Φιλολογία και ή Σκανδιναυική Λογοτεχνία ώς τόν 19ο αιώνα.*»

Και τέλος στίς 27 του Νοέμβρη ο κ. Χρυσάφης συμπλήρωσε την εξέταση της Σκανδιναυικής Λογοτεχνίας με θέμα «*Η νεώτερη Σουηδική Λογοτεχνία και ο Αύγουστος Strindberg.*»

Στίς 4 του Δεκέμβρη μίλησε ο ύφηγητής της Κοινωνιολογίας κ. Π. Κανελλόπουλος με θέμα «*Η επιλογή των ήγετών εις την σύγχρονον οικονομικήν και πολιτικήν ζωήν.*»

Στίς 16 του Δεκέμβρη μίλησε ο κ. Τ. Άγρας με θέμα «*Η Κερένια κούκλα του Κ. Χρηστομάνου, ελληνικό ρεαλιστικό μυθιστόρημα.*»

Στίς 19 του Δεκέμβρη έκανε διάλεξη ο έφορος των αρχαιοτήτων Κρήτης κ. Σπύρος Μαρινάτος με θέμα «*Τά Κρητικά ιερογλυφικά και πρώται έπιτυχία περι την άγνωσίαν των.*»

Και τέλος στίς 23 του Δεκέμβρη στό άμφιθέατρο του Πανεπιστημίου μίλησε ο ύφηγητής της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Θεοδωρακόπουλος με θέμα «*Τό πρόβλημα της Γνώσεως.*»

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

G. F. LIPPS: Αί περί Κόσμου και Ζωής αντίληψεις και τά ιδεώδη περί μορφώσεως. Μετάφρ. Γεωργίου Παναγιωτίδου Δ. Φ. σελ. 249. Έν Αθήναις Έκδ. Δημητράκος Α. Ε. δόδος Σταδίου 4 1932 δρ. 75.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΗΔΑΚΙ: Ακαδημεικά άναγνώσματα εις την ελληνικήν και λατινικήν γραμματικήν. Τόμ. Β'. σελ. 603. Έν Αθήναις τύποις έταιρείας «Π. Δ. Σακελλάριος» 1931 δρ. 300.

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ: Ο Ρουμελιώτης καπετάνος του 1821 Ανδρίτσος Σαφάκας και τό άρχείο του, σ. 246. Έκδοσις Ιστορικής και Λαογραφικής Βιβλιοθήκης. Βιβλιοπ. Ι. Ν. Σιδέρη 1931, δρ. 31.

Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ: Ιστορία του Έλληνικού εργατικού κινήματος. Τόμ. Β'. σ. 200 1932. έκδ. Άλ. Κολολού, Πανεπιστημίου 223 δρ. 35.

Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ: Τά τελευταία χρόνια της Βυζαντινης αυτοκρατορίας. έκδ. Α. Ι. Ράλλης, 1932 σ. 93, δρ. 15.

ΔΗΜ. ΖΑΦΕΙΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, έπιθεωρητής δημοτικών Σχολείων: Γεωγραφία και Σχολείο εργασίας, έκδ. Οίκος Δημητράκου Α. Ε. σ. 230, δρ. 40.

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, ύφηγ. έν τφ Πανεπιστημίφ Αθηνών: Η κοινωνία της έποχής μας, κριτική των συστατικών άυτης στοιχείων. Τύποις Κ. Σ. Παπαδόγιαννη. Αθήναι 1932, σ. 212 δρ. 80.

ΧΑΡ. Α. ΣΚΑΔΙΣΙΑΝΟΥ: Η σημασία των κλασσικών σπουδών διά την Ελλάδα. Τύποις «Ερμού», Αθήναι 1932, σ. 38, δρ. 12

ΑΝΔΡΕΟΥ Ν. ΣΚΙΑ: Στοιχειώδης μετρική της αρχαίας Έλληνικής ποιήσεως. Έν Αθήναις 1931, σ. δρ. 130

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ, Ιστορικών περιοδικόν δημοσίευμα, έκδοόμενον καθ' εξαμήνον. Διευθύνται της συντάξεως Κωνστ. Άμαντος, Σακρ. Κουγέας, καθηγητάι της Ιστορίας έν τφ Πανεπιστημίφ Αθηνών. Έτος Δ' τεύχος 1ον σ. 304, Βιβλιοπωλείον Ι. Ν. Σιδέρη, δρ. 40.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ, περιοδικόν της έν Αθήναις Αρχαιολογικής Έταιρείας 1929, μετά 5 πινάκων και 288 εικόνων. Τύποις «Εστίας» 1931, σ. 256.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, περιοδικόν έκδοόμενον υπό Δημητρίου Γ. Μωραίτου. Έτος Α' τεύχος 1ον. Τύποις Καλλέργη δρ. 12.

ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Δελτίον της έν Αθήναις Ιστορικής και λαογραφικής έταιρείας των Θεσσαλών. Τόμ. Β'. τύποις Ι. Βέρτσιου, 1931, σ. 248, δρ. 100.

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, τριμηνιαίον φιλοσοφικόν περιοδικόν. Τύποις Κ. Σ. Παπαδόγιαννη, Ψαρών 41, έτος Γ' τεύχος 2ον δρ. 45.

ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ, φιλοσοφικόν, θρησκευολογικόν και κοινωνιολογικόν περιοδικόν. Διευθυντής Ν. Λούβαρις καθ. Πανεπιστημίου. έτος Α' τεύχος 5ον, δρ. 25.

ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΟΝΤΟΥ, σύγγραμμα περιοδικόν. Τόμ. Γ'. τύπ. «Εστία» 1931. σ. 740 δρ. 75.

ΜΕΛΕΤΗ-ΚΡΙΤΙΚΗ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ «ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ»
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Τό ΔΙΕΥΘΥΝΕΙ

τό Διοικητικό Συμβούλιο του «Ακαδημαϊκού Όμιλου»

και τό ΦΡΟΝΤΙΖΕΙ

είδικη Πενταμελής Έπιτροπή.

Κάθε σχετικό με την ύλη και τό περιοδικό να στέλνεται: *Κ. Προυσή* Αγίου Ισιδώρου 13.

Γραφεία του Όμιλου: Γ' Σεπτεμβρίου 76

Τυπογραφείο: Χαλκηδόνος 30